

Resultaten van de broedvogelkartering langs de Friese IJsselmeerkust in 2012

Jelle Postma
Klaas Jager

Sovon-rapport 2013/36

Resultaten van de broedvogelkartering langs de Friese IJsselmeerkust in 2012

Jelle Postma & Klaas Jager (Sovon)

Sovon-rapport 2013/36
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van
It Fryske Gea, Staatsbosbeheer Regio Noord
en Natuurmonumenten

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2013

Dit rapport is samengesteld in opdracht van It Fryske Gea, Staatsbosbeheer Regio Noord en Natuurmonumenten, door Jelle Postma & Klaas Jager (Sovon). Wijze van citeren: Postma J. & Jager K. 2013. Resultaten van de broedvogelkartering langs de Friese IJsselmeerkust in 2012. Sovon-rapport 2013/36. Sovon, Nijmegen.

Fotomateriaal; Jelle Postma en Klaas Jager, Menno Hornman (foto's omslag)

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Sovon en/of de opdrachtgever.

ISSN-nummer: 2212-5027

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Objecten	7
2.1 Korte karakteristiek van de geïnventariseerde gebieden	7
2.2 Beheer	8
2.3 Natura 2000	9
2.4 Natuurherstel	9
3. Werkwijze	11
3.1 Kader en doelstelling	11
3.2 Werkwijze en methode	12
3.3 Veldwerk	12
3.4 Inventarisatiesoorten	13
3.5 Weersomstandigheden	13
4. Resultaten	15
4.1 Totaaloverzicht van soorten en aantallen in object IJsselmeerkust	15
4.2 Meet- en doelsoorten in het kader van SNL-pakketten en beheertypen	18
4.2.1 It Fryske Gea	18
4.2.2 Staatsbosbeheer	18
4.3 Natura 2000 doelstellingen	20
4.4 Vergelijking van de resultaten met eerdere karteringen	22
4.5 Soortbesprekingen	24
5. Korte evaluatie	31
5.1 Evaluatie per soortgroep	31
5.2 Natura 2000 doelstellingen	32
5.3 Herstelmaatregelen	32
6. Samenvatting	35
7. Literatuur	37
Bijlagen	38
Bijlage 1. Gegevens broedvogels gebieden 2002 t/m 2012	39
Bijlage 2. Soortverspreidingskaarten	47

1. Inleiding

In het voorjaar van 2012 vond in gezamenlijke opdracht van de Provinciale vereniging voor natuurbescherming It Fryske Gea (IFG) en Staatsbosbeheer Regio Noord (SBB), een grootschalige broedvogelkartering plaats langs de Friese IJsselmeerkust, mede gefinancierd door Natuurmonumenten (NM). De geïnventariseerde gebiedsdelen zijn grotendeels aangewezen als Natura 2000 gebied, onder andere vanwege het voorkomen van diverse soorten bijzondere broedvogels.

De inventarisatie is uitgevoerd door professionele medewerkers van Sovon Vogelonderzoek Nederland (Sovon) en door een groot aantal vrijwilligers, die jaarlijks BMP-tellingen verrichten in begrensde proefvlakken in het gebied. De vrijwilligersgegevens zijn geïntegreerd in de rapportage, omdat behoefte bestond aan een integraal actueel overzicht van broedvogels aan de Friese IJsselmeerkust.

Het onderzoek betrof deels een herhalingskartering, vanwege de behoefte aan actuele broedvogelgegevens als kwalitatieve graadmeter voor de interne beheerevaluatie van de IJsselmeerkust. Daarnaast worden deze gegevens door de overheid vereist, om verantwoording af te leggen voor de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL), waar in dit geval overigens alleen IFG aan deelneemt. Aan het laten uitvoeren van deze broedvogelinventarisatie lagen bij IFG en SBB de volgende vragen ten grondslag:

- Welke zeldzame, schaarse of andere voor het beheer relevante broedvogels komen in het gebied voor?
- Wat is de territoriale en kwantitatieve verspreiding van deze broedvogels, in het bijzonder met betrekking tot de RL-, SNL- en Natura 2000-doelsoorten?
- Hoe ziet de ontwikkeling van aantallen en verspreiding van broedvogels eruit vergeleken met vorige karteringen?
- Wat is de relatie tussen het voorkomen van broedvogels, de beheervormen en de terreintypen?
- In welke mate voldoet het gebied aan vereiste meetsoorten bij aangevraagde SNL-pakketten (Subsidieregeling Natuur en Landschap), of specifieke vogelgroepen bij gevoerde beheertypen.

In dit rapport worden de inventarisatieresultaten en relevante gebieds- en beheeraspecten toegelicht, geëvalueerd en samengevat. Waar mogelijk zijn de broedvogelgegevens, voor zover beschikbaar en toepasbaar, vergeleken met vorige tellingen om inzicht te krijgen in de aantalontwikkeling van belangrijke doel- en meetsoorten voor het beheer. De stijl qua opbouw, indeling en presentatie van het rapport is in lijn met het samenwerkingsverband tussen IFG en SBB bij deze opdracht. Om een integraal beeld te hebben van de broedvogelstand zijn in dit rapport volgens opdracht gegevens toegevoegd van het in 2011 geïnventariseerde Oudemirdumerklif, in beheer bij Natuurmonumenten (NM).

Voor achtergrondinformatie, kaartmateriaal, veldtips en dergelijke zorgden Elsiëna van Vliet, Sietske Rintjema, Hans Pietersma, Tjerk Kunst, allen medewerkers van It Fryske Gea. Namens Staatsbosbeheer geldt hetzelfde voor de medewerkers Sjoerd Bakker en Hans Boll. Onmisbaar was de inzet van de vrijwilligers. We willen Ype en Tryntsje Albada, Dick Andringa, Tjerk Andringa, Andries Blom, Rinnert Foeckema, Jetze Genee, Sietze Genee, Hendrik Haanstra, Henk de Haas, Ep van Hijum, Freerk Kunst, Tjerk Kunst, Jappie van der Meer, Haije Valkema, Lolke Veenstra, Gerrit van der Wal, Rein van der Wal, John Weel, Rien van Wijk en Simon de Winter danken voor hun medewerking in de afgelopen jaren.

2. Objecten

2.1 Korte karakteristiek van de geïnventariseerde gebieden

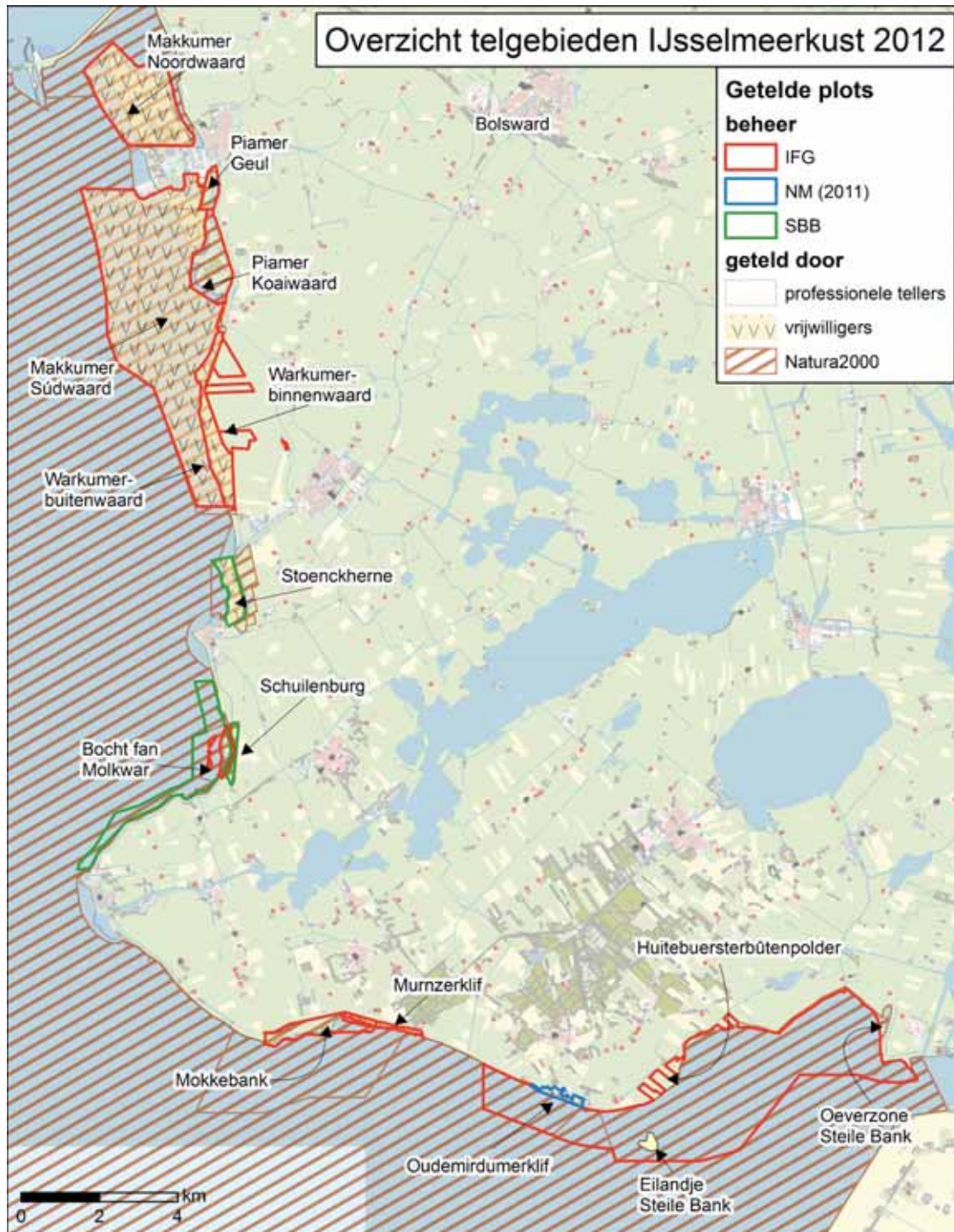
Object IJsselmeerkust

De IJsselmeerkust bestaat uit een aantal zeer kenmerkende, aan of in het IJsselmeer gelegen gebieden en eilandjes, die kort gezegd (evenals in De Fluezen) voornamelijk bestaan uit grasland, rietmoeras en ruigtevelden en door hogere opslag bedekte delen. Het overgrote gedeelte van de gekarteerde deelgebieden is in beheer en eigendom bij IFG. Van SBB zijn Schuilenburg en Stoenckherne als deelgebieden in het object gekarteerd.

De totale oppervlakte van het in 2012 gekarteerde gebied beslaat 964,6 hectare (986,3 hectare inclusief het in 2011 getelde Oudemirdumerklif), en strekt zich van Lemmer in het zuiden naar Makkum in het noorden. Tabel 1 geeft per object een overzicht van de ligging van Natura 2000 gebied, eigendomssituatie, indeling, terreinkenmerken en oppervlakten. Op figuur 1 is de eigendomsligging- en begrenzing te zien, waarbij het aandeel Natura2000 is gemarkeerd. De gebieden Warkumerbinnenwaard en Huitebuersterbûtenpolder zijn geen onderdeel van het Natura 2000 gebied.

Tabel 1. Overzicht van de ligging van Natura 2000 gebied, eigendomssituatie, indeling, voornaamste terreinkenmerken en oppervlakten in object De IJsselmeerkust (opmerking: Oudemirdumerklif is eigendom van NM, geïnventariseerd in 2011). De oppervlakte betreft steeds het terrestrische deel, open water is niet meegerekend.

Deelgebieden IJsselmeerkust	N2000	IFG	SBB	NM	Representatieve dwarsdoorsnee van de terreinsamenstelling	N Ha's (terr.)
Makkumer Noordwaard	X	X			Rietland- en oevers, wilgenstruweel en ruigtes	255,0
Makkumer Südwaard	X	X			Rietland- en oevers, wilgenstruweel, ruigtes, zandplaten	93,0
Piamer Geul	X	X			Rietland- en oevers, wilgenstruweel en ruigtes	24,0
Piamer Koaiwaard	X	X			Rietland- en oevers, bos, wilgenstruweel, ruigtes, nat schraal grasland en zandplaten	107,0
Warkumerbuitenwaard	X	X			Schelpenbanken, nat schraal grasland, rietoevers	139,9
Stoenckherne	X		X		Rietland- en oevers, wilgenstruweel, ruigtes en nat schraal grasland	68,5
Bocht fan Molkwar	X	X			Rietland- en oevers, nat schraal grasland en zandeilandjes	26,7
Schuilenburg	X		X		Vochtig tot nat bloemrijk grasland met poeltjes, rietruigtes en wilgenstruweel	16,5
Mokkebank	X	X			Rietland- en oevers, wilgenstruweel, ruigtes, nat schraal grasland, zandplaten	61,0
Murnzerklif	X	X			Rietland- en oevers, wilgenstruweel en ruigtes	22,6
Oudemirdumerklif	X			X	Rietland- en oevers, wilgenstruweel, ruigtes en grasland	21,7
Steile Bank	X	X			Deels begroeide zandplaten met pioniersvegetaties; oever met moeras, bos, wilgenstruweel en ruigtes	4,2
Warkumerbinnenwaard		X			Vochtig kruiden- en bloemrijk (schraal) grasland, slenken, poeltjes en sloten	86,2
Huitebuersterbûtenpolder		X			Grasland met rietoevers en ruigtes	60,0
Totaal						986,3

Figuur 1. Eigendomsligging- en indeling van de gekarteerde IFG- en SBB-gebieden in object IJsselmeerkust. Aangegeven is de Natura2000 begrenzing en of het gebied professioneel of vrijwillig is geteld. Ook het in 2011 geïnventariseerde Oudemirdumerklif van NM staat aangegeven.

2.2 Beheer

IFG en SBB hanteren voor het object beide een eigen beheersplan. In het kader van Natura 2000 wordt gestreefd naar samenwerking en vooral ecologische samenhang in het gebied.

In 2000 is het IFG-beheersplan voor IJsselmeerkust verschenen voor de periode 2000-2025 (It Fryske Gea & Arcadis Heidemij Advies 2000). Samengevat komt het reguliere beheer in gras- en rietland neer op procesmatige maatregelen, zoals jaarlijks maaien van gras en riet, wat deels door pachters wordt ge-

daan. Een deel van de graslanden wordt beweide of nageweide en op sommige percelen wordt ruige mest uitgereden.

Het beheer van SBB wordt elke tien jaar geëvalueerd. De meest recente bevindingen daarvan, die richting geven aan het vervolfbeheer, staan beschreven in de 'Interne kwaliteitsbeoordeling 2011, object Nijlân' (versie 5.1). Voor deelgebied Schuilenburg geldt dat het wordt beheerd als "kruiden- en faunarijk grasland" en "vochtig hooiland". De bescherming van graslandvogels staat hier onder meer centraal. Weidevogelgrasland wordt onder voorwaarden, zoals laat maaien vanaf 15 juni, verspreiden van organische mest, begrazing en greppelonderhoud e.d., beheerd door pachters. Die maatregelen zijn gericht op het op peil houden van de waterhuishouding (grondwater), gewenste zuurgraad (pH) van de bodem, beschikbaarheid van voldoende bodemfauna, tegengaan van verzuuring.

2.3 Natura 2000

Het IJsselmeer is in 2009 definitief aangewezen als Natura 2000 gebied. Vanuit de Vogelrichtlijn zijn voor het gebied tien soorten broedvogels 'kwalificerend': Aalscholver, Roerdomp, Lepelaar, Bruine Kiekendief, Porseleinhoen, Bontbekplevier, Kemp-

haan, Visdief, Snor en Rietzanger (zie tabel 2). Voor deze soorten zijn instandhoudingsdoelstellingen opgesteld.

De totale oppervlakte van het N2000 gebied IJsselmeer is 113.346 ha. Het overgrote deel hiervan betreft water. Qua hoeveelheid landoppervlak vormen de natuurgebieden langs de Friese IJsselmeerkust het grootste aandeel. Daarnaast zijn er voor broedvogels nog enkele andere belangrijke gebieden: Vogeleiland de Kreupel ten noorden van Andijk, De Ven bij Enkhuizen, De Vooroever bij Medemblik.

Wat betreft de Friese IJsselmeerkust maken het Warkumer Nijlân (SBB), het meertje ten zuidoosten van de Uitheiing polder bij Tacoziel (SBB), en her en der enkele smalle rietstroken wel deel uit van het Natura 2000 gebied, maar deze zijn niet opgenomen in de integrale kartering in 2012.

2.4 Natuurherstel

In IJsselmeerkust is in het afgelopen decennium door de natuurorganisaties een aantal herstellingsoorten uitgevoerd ter verbetering van nagestreefde natuurwaarden. In tabel 3 staan de projecten per deelgebied op een rij.

Tabel 2. Overzicht van voor het IJsselmeer opgenomen N2000 broedvogeldoelsoorten met de bijhorende instandhoudingsdoelstellingen (juli 2012).

Soort	Broedvogel	Doelstelling
Aalscholver	X	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het IJsselmeergebied van tenminste 8.000 paren
Roerdomp	X	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 7 paren
Lepelaar	X	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 25 paren
Bruine Kiekendief	X	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 25 paren
Porseleinhoen	X	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 18 paren (in gunstige jaren)
Bontbekplevier	X	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 13 paren
Kemphaan	X	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 20 paren
Visdief	X	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 3.300 paren
Snor	X	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 40 paren
Rietzanger	X	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 990 paren

Tabel 3. Overzicht van natuurherstelingsrepen die (naast het reguliere beheer) in het afgelopen decennium in de in 2012 gekarteerde deelgebieden langs de IJsselmeerkust hebben plaatsgevonden.

Deelgebieden IJsselmeerkust	Periode	Natuurherstelingsrepen
Bocht fan Molkwar (IFG)	Jaren 90	Opspuiten van drietal eilandjes voor de kust
Makkumer Súdwaard (IFG)	2000	Omvormen van poldertje tot open waterverbinding naar de Piamergeul en het IJsselmeer, creëren eilandje
Makkumer Noordwaard (IFG)	2004	Herprofilering van sloten met aanleg van brede natuurlijke oevers en plaatsen van visvriendelijke duikers
Mokkebank (IFG)	2005	Uitgraven van een verlande slenk met flauwe taluds ten behoeve van nat moeras
Bocht fan Molkwar (IFG)	2009	Opschonen en afvlakken van de eilandjes tegen ongewenste verruiging
Bocht fan Molkwar (IFG)	2010	Plaggen van riet- en schraalland tegen verdroging en verruiging, ter bescherming van botanische waarden
Warkumberbuitenwaard (IFG)	2012	Pilotproject 'de zachte zandmotor', gericht op natuurlijke aangroei van de kust samen met opgespoten zand

3. Werkwijze

3.1 Kader en doelstelling

Primaire doelstelling van de integrale broedvogelinventarisatie van object IJsselmeerkust was het verkrijgen van een zo volledig mogelijk vlakdekkend en betrouwbaar beeld van aantallen en verspreiding van alle schaarse tot zeldzame Rode lijst- en kolonievogels en/of andere voor het beheer belangrijke soorten (zie ook subparagraaf 3.4). Deze soorten vallen bij Sovon grotendeels onder de selectie van BMP/B.

De verzamelde broedvogelgegevens vormen voor de terreinbeheerders belangrijke basisinformatie voor de planning, uitvoer en toetsing van het beheer. Voor betrouwbare evaluaties, een goede vergelijkbaarheid met historische data en externe verantwoording naar overheden, is het vereist dat de gegevens gebaseerd zijn op de door Sovon ontwikkelde, landelijk gestandaardiseerde criteria en kwaliteitsnormen. Aan de hand van dit materiaal wordt tevens beoordeeld in welke mate het inventarisatieresultaat voldoet aan gehanteerde doelsoortpakketten voor de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL). Staatsbosbeheer maakt (nog) geen gebruik maakt van de SNL. IFG heeft voor De IJsselmeerkust voor verschillende deelgebieden een aantal passende beheerpakketten aangevraagd. Aan deze pakketten zijn diverse broedvogels als kwalificerende meetsoorten gekoppeld. In tabel 4 wordt hiervan een overzicht gegeven. De cursieve soorten hieronder zijn de soorten waarvoor het gebied onder Natura-2000 valt.

- *Aalscholver, Roerdomp, Lepelaar, Bruine Kiekendief, Porseleinhoen, Bontbekplevier, Kempmaan, Visdief, Snor en Rietzanger.*

Noot: In paragraaf 4.2 ('Meet- en doelsoorten in het kader van SNL-pakketten en beheertypen') wordt inhoudelijk nader ingegaan op de SNL-pakketten en beheertypen, inzake het voorkomen van vereiste SNL-meetsoorten zoals weergegeven in tabel 4 en de hieronder genoemde vogelgroepen.

SBB werkt met 'toegepaste beheerstypen', waarbij bepaalde ecologische vogelgroepen met specifieke, ecologisch aan elkaar verwante soorten worden nagestreefd voor de te realiseren beheerdoelstelling. In dit opzicht zijn bij SBB voor het deelgebied Schuilenburg de hierna volgende, in het Ik-rapport aangewezen vogelgroepen relevant. (De soorten die deze groepen representeren worden genoemd en besproken in paragraaf 4.2):

Schuilenburg; beheertypen weidevogelgrasland:

- Zomertalinggroep (vogelgroep 505)
- Gruttogroep (vogelgroep 502)
- Veldleeuwerikengroep (vogelgroep 503)

Voor de volledigheid zijn voor het deelgebied Stoenckherne de drie bovenstaande vogelgroepen in paragraaf 4.2 ook opgenomen in de kleurenstippenkaarten.

Tabel 4. Overzicht van door IFG gehanteerde SNL-beheerpakketten met bijbehorende meetsoorten in gekarteerde deelgebieden. Soorten niet in taxonomische, maar alfabetische volgorde opgesomd, vetgedrukte soorten zijn vastgesteld als mogelijke tot zekere broedvogels binnen de totale kartering.

SNL-pakketten in IFG-deelgebieden in IJsselmeerkust	Meetsoorten voor de SNL
Moeras: Makkumer Noordwaard, Makkumer Súdwaard, Bocht fan Molkwar, Mokkebank, Murnzerklif en Steile Bank	Baardman, Blauwborst, Blauwe Kiekendief, Bruine Kiekendief, Grote Zilverreiger, Kleine Zilverreiger, Klein Waterhoen, Lepelaar, Porseleinhoen, Rietzanger, Snor, Sprinkhaanzanger, Waterral
Gemaaid rietland (zelfde als moeraspakket, maar exclusief Bruine Kiekendief): Makkumer Noordwaard, Makkumer Súdwaard, Piamer Koaiwaard, Mokkebank	Baardman, Blauwborst, Blauwe Kiekendief, Grote Zilverreiger, Kleine Zilverreiger, Klein Waterhoen, Lepelaar, Porseleinhoen, Rietzanger, Snor, Sprinkhaanzanger, Waterral
Ruigteveld: Makkumer Noordwaard, Makkumer Súdwaard, Mokkebank, Bocht van fan Molkwar	Blauwborst, Boompieper, Bruine Kiekendief, Putter, Rietzanger, Roodborsttapuit, Snor, Sprinkhaanzanger
Hoog- en laagveenbos: Makkumer Noordwaard, Piamer Koaiwaard	Barmsijs, Blauwborst, Boomkruiper, Boomleeuwerik, Geelgors, Gekraagde Roodstaart, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Kleine Bonte Specht, Nachtegaal, Wielewaal

3.2 Werkwijze en methode

De inventarisatie is uitgevoerd naar het principe van de uitgebreide territoriumkartering. Deze methode houdt in dat een reeks gebiedsdekkende, over het broedseizoen verdeelde inventarisatieronden worden uitgevoerd. Territorium- en nestindicerende waarnemingen van broedvogels worden nauwkeurig genoteerd op veldkaarten (1:10.000). Het totaal van al deze waarnemingen resulteert uiteindelijk in de samenstelling van individuele soortkaarten, die worden geïnterpreteerd conform de landelijk geldende kwaliteitscriteria van Sovon (van Dijk 2011). Waar nodig is de professionele 'Handleiding Soortgerichte Gebiedsinventarisaties Broedvogels' (van Manen 2005), met soortspecifieke informatie en vingervijzingen voor een adequate vaststelling van broedvogels ter hand genomen.

3.3 Veldwerk

Noot: Wat betreft tijdsbesteding in 2012 wordt in deze paragraaf alleen ingegaan op de professionele uitvoering, die relevant is voor het aandeel veldwerk in de inventarisatie-opdracht. De door vrijwilligers getelde deelgebieden staan daarom niet in tabel 5 vermeld. De volgende gebieden zijn door vrijwilligers geteld: Makkumer Noordwaard (255 ha), Makkumer Südwaard (93ha) en Warkumberbinnenwaard (139,9 ha), door en o.l.v. van T. Kunst en T. Andringa e.a.); Stoenccherne (68,5 ha) door A. Blom; Bocht fan Molkwar (3,7 ha zandplaten/eilandjes) door E. van Hijum en L. Veenstra; Murnzerklif (22,6 ha, door Y. & T. Albada); Oudemirdumerklif in 2011 (21,7 ha) door H. Valkema en S. de Winter.

Vanaf medio maart tot en met begin juli zijn in de deelgebieden in object IJsselmeerkust in principe vijf gebiedsdekkende veldronden uitgevoerd. Daarnaast zijn voor specifieke soorten (Roerdomp, Kwartelkoning, Porseleinhoen, e.d) in kansrijke gebiedsdelen één tot twee schemer- of nachtbezoeken verricht. Het veldwerk is deels uitgevoerd door vrijwilligers en/of medewerkers van IFG, die voor IFG jaarlijks een BMP/WMF-proefvlak in het gebied tellen, en deels door twee professionele medewerkers van Sovon. De totaal gekarteerde oppervlakte besloeg 964,6 hectare, waarvan 582,7 hectare door de vrijwilligers en 381,9 hectare door Sovon. In overleg met de terreinbeheerders is afgesproken dat aan een aantal kleine deelgebieden minder veldbezoeken zouden worden besteed (zie tabel 5). Dit geldt o.m. voor de IFG-gebieden Huitebuersterbütenspolder en Steile Bank.

Op de Steile Bank is ter hoogte van de Huitebuersterbütenspolder een klein eilandje aanwezig met enige begroeiing, op ca. 300 meter vanaf de wal. In overleg is besloten om de aanwezige vogels (onder meer Kluut, Kokmeeuw en Visdief) te tellen vanaf de kant, om verstoring van de kolonievogels te voorkomen.

Bij het inventariseren van nacht actieve soorten als Waterral en Porseleinhoen werd geen gebruik

Tabel 5. Bezoekdatums- en tijden met betrekking tot de broedvogelkartering langs de Friese IJsselmeerkust in 2012. (Noot: de weergegeven tijdsinvestering heeft uitsluitend betrekking op het aandeel professioneel veldwerk. Kleine gebieden aangegeven met een asterix (*) zijn minder vaak bezocht.)

Object IJsselmeerkust	Datum	Tijden
IFG: Piamer Koaiwaard en Geul	7-apr	07.40-12.15
	1-mei	06.15-12.20
	26-mei	03.25-06.50
	30-mei	04.10-10.05
	12-jun	04.05-08.35
	13-jun	02.50-10.40
IFG: Warkumberbinnenwaard	7-jul	06.05-09.55
	29-mrt	09.50-12.00
	20-apr	08.30-11.45
	9-mei	07.45-12.15
	29-mei	07.15-11.10
SBB: Schuilenburg	14-jun	07.00-11.10
	29-mrt	07.40-08.40
	20-apr	12.40-13.40
	14-mei	09.10-10.55
IFG: Bocht fan Molkwar (vasteland)*	5-jun	08.00-09.00
	12-jun	09.25-10.30
	9-apr	06.50-08.05
	12-mei	05.35-07.15
	30-mei	10.05-11.20
	12-jun	05.50-09.20
IFG: Mokkebank	9-apr	08.30-10.40
	8-mei	05.55-07.30
	10-mei	07.45-09.45
	29-mei	03.45-09.35
	19-jun	03.05-09.35
IFG: Huitebuersterbütenspolder*/ Steile bank eilandje*	12-jul	06.55-10.45
	19-apr	07.45-09.30
	12-mei	07.50-10.15
	4-jun	06.25-08.35
IFG: Steile bank oeverzone*	28-jun	02.30-04.15
	19-apr	09.55-10.35
	12-mei	10.50-11.15
	4-jun	04.55-05.55
	28-jun	01.45-02.00

gemaakt van een geluidsrecorder. In figuur 1 staat aangegeven welke gebiedsdelen door vrijwilligers (inclusief een paar medewerkers van IFG) en welke door de professionals zijn gekarteerd.

De inventarisaties begonnen meest rond zonsopkomst en eindigden in de late ochtend of (vroeg) middag. Alle bezoeken zijn te voet afgelegd, waarbij de verschillende gebiedsdelen zo goed mogelijk (naargelang bereik- en begaanbaarheid), op systematische wijze vlakdekkend zijn gekarteerd. Conform afspraak zijn sommige kleine, apart liggende gebieden minder frequent bezocht. De waarnemingscirkel voor het intekenen van broedvogels varieerde van 50 à 75 meter in opgaand rietmoeras en bos, tot 150 à 250 meter in grasland, open water en met kortere vegetaties bedekte ruigtevelden. In totaal is 100 uur en 30 minuten besteed aan veldwerk, ofwel 15,8 minuten per hectare. Tabel 5 geeft de bezoeksdata's en tijden weer.

3.4 Inventarisatiesoorten

Conform de opdracht zijn, op een tiental soorten na, vrijwel alle broedvogelsoorten gebiedsdekkend geteld. Niet gebiedsdekkend geteld zijn: Wilde Eend, Houtduif, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Merel, Zanglijster, Tjiftjaf, Fitis, Goudhaan, Zwarte Mees, Pimpelmees, Koolmees, Gaai en Vink. Op de Makkumer Noordwaard zijn de futen, zwanen, ganzen en eenden niet volledig geteld.

3.5 Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op het vogelleven en daardoor ook mede bepalend voor de doelmatigheid bij het inventariseren. Bij harde wind, veel neerslag en lage of juist (zeer) hoge temperaturen, neemt de territoriale activiteit en daarmee ook de trefkans af. Vandaar dat de samenvatting van de weersomstandigheden tijdens het voorjaar bruikbare achtergrondinformatie kan verschaffen. Hierna volgt een beschrijving van het weer ten tijde van het broedseizoen in 2012 aan de hand van de standaard maandoverzichten van het KNMI. In tabel 6 staan enkele bekende weersvariabelen samengevat.

Maart kan kort worden samengevat als droog, zonnig en vrij warm. De gemiddelde landelijke temperatuur viel met 8,3 °C dik 2 graden hoger uit dan normaal. Daarmee samenhangend was maart met gemiddeld 20 millimeter neerslag een behoorlijk

droge maand, met name in het noordoosten waar op een aantal plaatsen slechts vijf millimeter viel.

April was, in tegenstelling tot maart, vrij koud, somber en nat. De gemiddelde landelijke temperatuur lag met 8,4 °C bijna een graad lager dan het langjarig gemiddelde van 9,2 °C, waarbij het regelmatig tot nachtvorst kwam. Pas aan het eind van de maand warmde het op en werd op 30 april voor het eerst de 20,0 °C bereikt. April was ook aan de natte kant, hoewel de neerslag vaak regionaal sterk verschilde. Al met al verliep april somber met gemiddeld slechts 146 zonuren, tegen 180 normaal.

Mei was een warme maand met een vrij normale hoeveelheid neerslag en zon. De landelijke temperatuur kwam gemiddeld uit op 14,5 °C, waar 13,1 °C normaal is. De maand kende een grijze en koele start, met plaatselijk nachtvorst. De tweede helft stond echter in het teken van zonnig lenteweer. Op 22 mei werd de eerste zomerse dag (25,0 °C of hoger) geregistreerd. Een dag later werd het lokaal in het oosten tropisch warm (30,0 °C of hoger). Het aantal zonuren in mei kwam gemiddeld over het land uit op 219 (normaal is 213). Het noorden was het zonnigst. Gemiddeld leverde de meimaand 61 millimeter neerslag op, wat gelijk is aan het langjarige gemiddelde.

Juni was wisselvallig en aan de koele, sombere en tevens vrij natte kant. Er werd geen enkele warme dag genoteerd, terwijl juni normaal zes warme dagen in petto heeft. De koelte werd benadrukt met een gemiddelde landelijke temperatuur van 14,9 °C, tegen normaal 15,6 °C. Vooral het begin van juni was het koud, met lokaal zelfs grondvorst. Daarna steeg de temperatuur naar meer normale waarden. Juni was met 94 millimeter afgetapte neerslag behoorlijk nat; 68 mm is normaal. Door het buiige weer viel vrijwel dagelijks neerslag, maar waren de regionale verschillen soms groot. Het noorden van het land verliep het droogst. Landelijk scheen de zon gemiddeld 178 uren, tegen 201 normaal.

Juli was eveneens nat. De hoeveelheid zon en temperaturen lag echter op een normaal niveau, met alleen in het zuiden een paar keer tropische waarden. Gemiddeld over het land viel 111 millimeter neerslag, tegen het langjarige gemiddelde van 78 millimeter. Door het buiige karakter waren de landelijke verschillen, net als in juni, wederom groot. De minste neerslag viel ook ditmaal in het noorden. Landelijk scheen de zon gemiddeld 208 uren, tegen 212 uren normaal.

Tabel 6. Een paar gemiddelde weersvariabelen in de periode maart tot en met juli in 2012. Ref. staat voor de referentiewaarden (langjarig gemiddelde). Bron: KNMI.

Maand	Temp. °C	Ref.	% Zon	Ref.	Neerslag (mm)	Ref.
Maart	8.3	6.2	45	33	20	68
April	8.4	9.2	29	42	48	43
Mei	14.5	13.1	43	43	61	61
Juni	14.9	15.6	32	39	94	68
Juli	17.3	17.7	40	41	111	78

Warkumerbuitenwaard

4. Resultaten

4.1 Totaaloverzicht van soorten en aantallen in object IJsselmeerkust

In alle deelgebieden van IFG, SBB en NM in IJsselmeerkust tezamen zijn in 2012 in totaliteit tachtig broedvogelsoorten vastgesteld. (Opmerking: De gegevens van Oudemirdumerklif zijn van 2011, maar volgens afspraak ook in het overzicht opgenomen.) Van alle aangetroffen soorten zijn zeventien integral geteld. Hiervan staan twintig soorten (Roerdomp, Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Bontbekplevier, Kemphaan, Watersnip, Grutto, Tureluur, Grote Mantelmeeuw, Vissdief, Koekoek, Veldleeuwrik, Graspieper, Gele Kwikstaart, Nachtegaal, Snor, Spotvogel, Ringmus en Kneu) op de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland (Van Beusekom et al. 2005). Als broedvogel opgemerkte, maar niet gebiedsdekkend getelde soorten waren

aanwezig: Wilde Eend, Houtduif, Winterkoning, Heggenmus, Roodborst, Merel, Zanglijster, Tjiftjaf, Fitis, Pimpelmees, Koolmees, Gaai en Vink. Tabel 7 vermeldt alle vastgestelde soorten en aantallen, inclusief vrijwilligersproefvlakken. De soortverspreidingskaarten staan in bijlage 2.

Bij het bekijken van de aantallen per gebied en de soortverspreidingskaarten moet bedacht worden dat op de Makkumer Noordwaard de futen, zwanen, ganzen en eenden niet volledig zijn geteld. Dit in verband met de brede rietzomen waardoor het aangrenzende water niet goed te tellen is vanaf het land, en binnen de beschikbare tijd voor de vrijwilligers. Het opgegeven aantal Grauwe Ganzen op de Noordwaard is afkomstig van gevonden nesten.

Bocht fan Moukwar

Tabel 7. Vastgestelde soorten en aantallen in object De IJsselmeerkust in 2012. MN = Makkumer Noordwaard / MS = Makkumer Súdwaard (inclusief noordelijk deel natuurontwikkeling / PK = Piamer Koaiwaard / PG = Piamer Geul / Wbu = Warkumerbuitenwaard / Wbi = Warkumerbinnenwaard / BM = Bocht fan Molkwar / Mb = Mokkebank / Mu = Murnzerklif / Hbp = Huitenbuersterbûtenpolder / SB = Steile Bank / St = Stoenckherne / Sc = Schuilenburg / O = Oudemirdumerklif. OPM: Oudemirdumerklif is geteld in 2011 (S. de Winter en H. Valkema). Totale oppervlakte van alle deelgebieden: 986,3 ha. (vet = Rode lijstsoort / gemarkeerd met asterisk * is Natura2000-soort: niet van toepassing op Warkumerbinnenwaard en Huitebuersterbûtenpolder).

Beheerder	IFG										SBB			NM 2011	N/Tot
	N2000	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Soorten / gebieden	MN	MS	PK	PG	Wbu	Wbi	BM	Mb	Mu	Hbp	SB	St	Sc	O	
Fuut	0	10	5	5	0	0	8	14	6	0	2	2	1	0	53
Roerdomp*	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4
Blauwe Reiger	91	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	91
Knobbelzwaan	0	0	2	1	0	1	0	1	0	0	3	0	0	0	8
Zwarte Zwaan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Kolgans	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	4
Grauwe Gans	203	24	6	8	4	2	35	6	0	1	0	2	5	0	296
Canadese Gans	0	2	0	3	2	0	3	0	0	0	0	0	0	0	10
Brandgans	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	5
Nijlgans	0	3	0	0	7	1	1	1	0	0	0	0	0	0	13
Bergeend	0	1	2	1	0	11	1	1	0	0	0	0	1	0	18
Krakeend	0	1	2	1	19	6	5	4	0	0	0	10	3	0	51
Wintertaling	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
Zomertaling	0	0	1	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Slobeend	0	0	3	1	3	6	1	0	0	0	0	0	0	0	14
Krooneend	0	4	2	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
Tafeleend	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Kuifeend	0	2	4	2	23	12	10	1	0	0	0	0	0	0	54
Bruine K'dief*	5	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	8
Havik	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Buizerd	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Fazant	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Waterral	5	3	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	12
Meerkoet	0	3	18	6	29	12	9	7	8	0	3	2	5	0	102
Scholekster	0	2	1	0	24	55	2	0	0	0	1	0	2	0	87
Kluut	0	0	0	0	26	15	1	0	0	0	14	0	0	0	56
Kleine Plevier	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Bontbekplevier*	0	0	0	0	9	3	0	0	0	0	0	0	0	0	12
Kievit	0	0	0	0	56	112	0	0	0	6	0	1	2	1	178
Kemphaan*	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Watersnip	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	2
Grutto	0	0	0	0	18	65	0	0	0	4	0	1	3	0	91
Tureluur	0	0	0	0	17	44	1	0	0	2	0	0	5	0	69

vervolg tabel 7.

Beheerder	IFG										SBB			NM 2011	N/Tot
	X	X	X	X	X		X	X	X		X	X	X	X	
N2000	MN	MS	PK	PG	Wbu	Wbi	BM	Mb	Mu	Hbp	SB	St	Sc	O	
Kokmeeuw	0	0	0	0	2600	10	347	0	0	0	110	0	0	0	3067
Kleine M'meeuw	0	0	0	0	0	0	157	0	0	0	1	0	0	0	158
Zilvermeeuw	0	0	0	0	1	0	67	0	0	0	0	0	0	0	68
Grote M'meeuw	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Visdief*	0	0	0	0	300	3	13	0	0	0	125	0	0	0	441
Holenduif	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Koekoek	0	1	1	0	0	0	0	2	1	0	1	2	0	0	8
Gr. Bonte Specht	3	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	5
Veldleeuwerik	0	0	0	0	2	43	0	0	0	0	0	0	0	0	45
Oeverzwaluw	0	52	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	52
Boompieper	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Graspieper	0	0	0	0	0	15	1	0	0	13	0	2	8	0	39
Gele Kwikstaart	0	0	0	0	4	14	3	0	0	6	0	0	4	0	31
Witte Kwikstaart	0	2	0	0	0	3	1	0	1	0	0	0	2	2	11
Nachtegaal	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Blauwborst	17	11	18	3	1	0	10	4	2	0	0	4	1	0	71
Sprinkhaanzanger	5	3	8	0	0	0	1	8	0	0	0	1	0	0	26
Snor*	6	3	4	0	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	17
Rietzanger*	110	82	61	26	0	1	19	64	19	2	4	20	9	2	419
Bosrietzanger	5	6	7	7	0	0	20	16	4	0	2	0	1	0	68
Kleine Karekiet	75	90	129	43	0	3	36	99	34	7	17	4	1	1	539
Spotvogel	0	1	5	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	8
Braamsluiper	0	1	5	1	0	0	0	0	2	0	0	1	0	4	14
Grasmus	1	2	1	0	0	0	0	1	5	2	0	0	2	12	26
Tuinfluit	0	11	18	2	0	0	0	12	2	0	2	0	0	5	52
Zwartkop	9	2	23	2	0	0	0	4	2	0	1	2	0	11	56
Baardman	10	5	2	2	0	0	1	7	2	0	1	2	0	0	32
Ekster	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2	5
Zwarte Kraai	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	3	7
Ringmus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Groenling	0	0	1	0	0	0	0	2	2	0	1	1	0	1	8
Putter	0	0	2	1	0	1	1	4	2	0	1	0	1	0	13
Kneu	0	0	0	0	0	3	2	4	1	0	0	0	3	7	20
Rietgors	30	67	52	9	0	6	36	36	16	5	3	8	9	4	281

4.2 Meet- en doelsoorten in het kader van SNL-pakketten en beheertypen

Broedvogelgegevens dienen voor natuurbeschermingsorganisaties als belangrijke leidraad bij de organisatie en evaluatie van het beleid en de uitvoering van het beheer. Dit vormt mede de basis voor een adequate bescherming van waardevolle natuurgebieden. Met behulp van het inventarisatieresultaat wordt voor aangevraagde beheerpakketten tevens verantwoording afgedragen naar de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL). Momenteel maakt alleen IFG gebruik van de SNL. Voor de SNL zijn aan bepaalde beheertypen diverse pakketten met ornithologische doelsoorten toegewezen. Hieronder volgt een overzicht van de SNL-pakketten- en doelsoorten die bij IFG voor het object Friese IJsselmeerkust van kracht zijn, waarbij de in 2012 vastgestelde representanten vetgedrukt zijn. SBB doet (nog) niet aan de SNL mee, maar werkt vanuit toegepaste beheertypen met ecologische vogelgroepen als richtsnoer voor beheerdoelstellingen. Op de aangetroffen soorten van de pakketten wordt een kleine toelichting gegeven. Aansluitend volgt een overzicht van de beheertypen en groepen, die door SBB worden toegepast voor beheerdoeleinden. Op de in IFG- en SBB-eigendommen aangetroffen soorten van de pakketten of vogelgroepen wordt een kleine toelichting gegeven.

4.2.1 It Fryske Gea

Overzicht van door IFG gehanteerde SNL-pakketten en meetsoorten in verschillende deelgebieden in IJsselmeerkust (zie ook tabel 4), waarbij binnen de betreffende pakketten vastgestelde soorten in 2012 vet zijn gemaakt (in tabel 4 staan echter de soorten vetgedrukt die binnen totale kartering zijn aangetroffen):

- Moeras en gemaaid riet(land): **Baardman**, **Blauwborst**, Blauwe Kiekendief, Grote Zilverreiger, Kleine Zilverreiger, Klein Waterhoen, Lepelaar, Porseleinhoen, **Rietzanger**, **Snor**, **Sprinkhaanzanger**, **Waterral**.
- Ruigteveld: **Blauwborst**, Boompieper, Bruine Kiekendief, Putter, **Rietzanger**, Roodborsttapuit, Snor, Sprinkhaanzanger.
- Hoog- en laagveenbos: Barmsijs, **Blauwborst**, Boomkruiper, Boomleeuwerik, Geelgors, Gekraagde Roodstaart, Groene Specht, **Grote Bonte Specht**, Kleine Bonte Specht, Nachtegaal, Wielewaal.

Van de SNL-pakketten 'moeras, gemaaid rietland en ruigteveld' (figuren 2a, 3a, 4, 5 en 6) komt de Rietzanger als relatief weinig kritische soort het meest verspreid voor, gevolgd door Blauwborst en

Sprinkhaanzanger. Opgemerkt moet worden dat bij deze soorten niet alle aanwezige territoria naar voren komen in deze SNL-kaarten. Met name bij de Makkumerwaarden en Piemer Koaiwaard zijn namelijk net buiten de SNL-begrenzing territoria aanwezig in wilgenbosschages. De soorten maken echter binnen het territorium wel gebruik van de habitat binnen 'moeras, gemaaid rietland en ruigteveld'. In 2012 was bijvoorbeeld in de Piemer Koaiwaard circa 35% van het aantal territoria van Rietzanger aanwezig in overjarig riet, 30% op de grens van wilgenstruweel en jong rietland, en 35% in het jonge rietland. De zangposten van Blauwborst en Sprinkhaanzanger werden met name opgemerkt in de wilgenbosschages en –opslag en plaatselijke ruigte in rietland. Het voorkomen van de veeleisender tot meest kritische soorten Bruine Kiekendief, Waterral, Snor en Baardman is vooral beperkt tot de moerasdelen met nat overjarig riet.

Het pakket hoog- en laagveenbos' (figuren 2b en 3b) is aanwezig op de Makkumer Noordwaard en Piemer Koaiwaard. De enige soorten binnen dit pakket aanwezige soorten waren Grote Bonte Specht en Blauwborst. Bij laatstgenoemde soort waren de zangposten vrijwel overal aanwezig op de grens van struweel en gemaaid rietland. De territoria van Grote Bonte Specht waren aanwezig binnen het verder ontwikkelde bosdeel in de Makkumer Noordwaard.

4.2.2 Staatsbosbeheer

De combinatiekaarten van de zomertaling-, grutto- en veldleeuwerikgroep binnen de terreinen Stoenckherne en Schuilenburg van SBB staan in de figuren 7a, 7b en 7c.

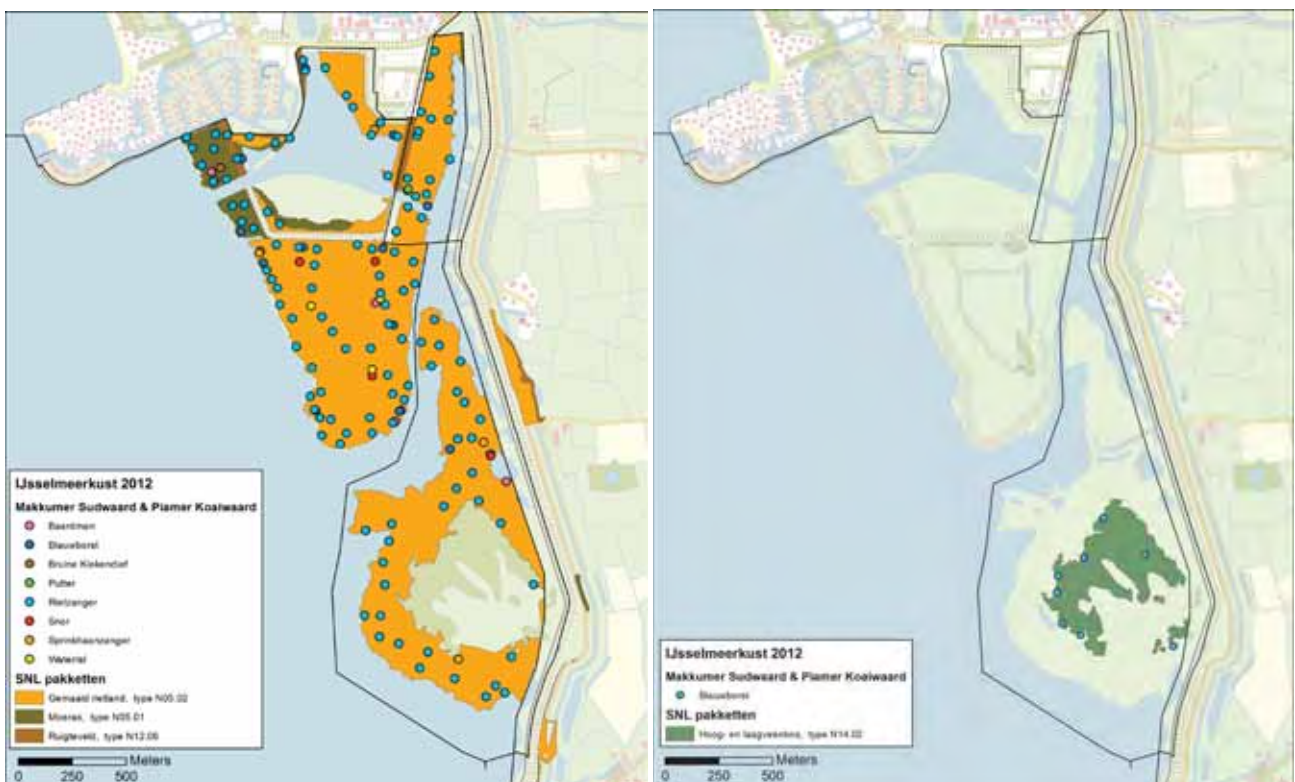
Overzicht van door SBB gehanteerde beheertypen en daaraan gekoppelde vogelgroepen met betrekking tot weidevogels binnen Stoenckherne en Schuilenburg. Soorten met een asterisk (*) zijn niet in beide gebieden kwantitatief geteld, maar wel als broedvogel gesignaleerd:

- Weidevogelgrasland & zomertalinggroep (501): Purperreiger, Ooievaar, Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Kempmaan, Water-snip, Dwergmeeuw, Visdief, Zwarte Stern, Velduil, Gele Kwikstaart.
- Weidevogelgrasland & gruttogroep (502): Krakeend, Wilde Eend*, Kwartelkoning, Grutto, Tureluur, Paapje.
- Weidevogelgrasland & veldleeuwerik-groep (503): Patrijs, Kwartel, Scholekster, Kievit, Wulp, Veldleeuwerik, Graspieper, Grauwe Gors.

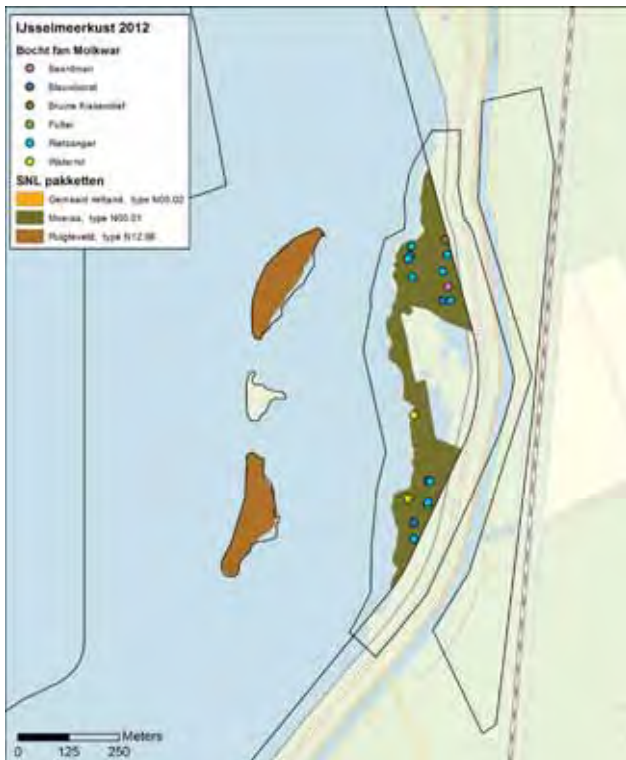

Figuren 2a en 2b. Verspreiding van vastgestelde SNL-soorten van gemaaid rietland, moeras, ruigteveld en hoog- en laagveenbos binnen de Makkumer Noardwaard.

Figuren 3a en 3b. Verspreiding van vastgestelde SNL-soorten van gemaaid rietland, moeras, ruigteveld en hoog- en laagveenbos binnen de Makkumer Sudwaard, Piamer Koaiwaard en Piamer Geul.

Figuur 4. Verspreiding van vastgestelde SNL-soorten van moeras en ruigteveld binnen de Bocht fan Molkwar.

Van de twee gebieden is Schuilenburg het meest divers aan weidevogels met territoria van zowel kritische als minder kritische soorten: Krakeend (3), Wintertaling (1), Scholekster (2), Kievit (2), Watersnip (1), Grutto (3), Tureluur (5), Graspieper (8) en Gele Kwikstaart (4). Het gebied is relatief klein (16,5 ha) en ligt ingeklemd tussen een spoorlijn en de weg langs de IJsselmeerdijk. Graspiepers bezetten hier verspreid over het langgerekte gebied de randen langs de slootjes en het spoor, of de overgang tussen hoge en lage bodemdelen met verschillende vegetatielengtes in het grasland. Het zuidelijk deel bevat een ondiepe poel omringd door moerassig grasland met ruigte, riet en zeggen in de oevers. Het voorkomen van Krakeend en Wintertaling hangt hier samen met de aanwezigheid van (ondiep) water. Kievit en Tureluur profiteren van de modderige rand van de ondiepe poel. In het noordelijk deel waren de territoria van Watersnip, Grutto en Tureluur aanwezig in nat en deels ruig grasland.

4.3 Natura 2000 doelstellingen

In tabel 8 worden de resultaten uit 2012 van de tien kwalificerende soorten vergeleken met de instandhoudingsdoelstellingen voor deze soorten. Daarbij moet bedacht worden dat de doelstellingen gelden

Figuur 5. Verspreiding van vastgestelde SNL-soorten van gemaaid rietland, moeras en ruigteveld binnen de Mokkebank en het Murnserklif.

Figuur 6. Verspreiding van vastgestelde SNL-soorten van moeras binnen de Steile Bank.

voor het gehele Natura 2000 gebied, dus ook de gebieden buiten de Friese IJsselmeerkust.

Aalscholver, Lepelaar, Porseleinhoen en Kemphaan zijn in 2012 niet vastgesteld.

De zeldzame tot schaarse moerasvogels Roerdomp, Bruine Kiekendief en Snor laten over het algemeen een soortgelijke verspreiding zien, met de meeste broedgevallen op de Makkumer Noord- en Súdwaard en Piamer Koaiwaard. Roerdomp en Bruine Kiekendief werden bovendien vastgesteld in de Bocht fan Molkwar, van Snor waren territoria aanwezig op Stoenckherne, Mokkebank en Munzerklif. De Rietzanger is talrijk langs de Friese IJsselmeerkust. Hoge dichtheden waren in vrijwel alle voor de soort geschikte gebieden te vinden (zie tabel 9 in paragraaf soortbesprekingen).

De Bontbekplevier was present op de Warkumerbui-

tenwaard. Van de Visdief zijn er verschillende subkolonies op de Warkumerbuitenwaard, Steile Bank en Bocht fan Molkwar.

Zowel van Bontbekplevier als Visdief waren er tevens enkele paren aanwezig net buiten de begrenzing op de Warkumerbinnenwaard, voorts was hier een broedgeval van Kemphaan.

Tabel 8. Vergelijking van de aantallen broedparen binnen de instandhoudingsdoelstellingen en het vastgestelde aantal langs de Friese IJsselmeerkust in 2012.

Soort	Aantal doel*	Aantal in 2012**
Aalscholver	8.000	0
Roerdomp	7	4
Lepelaar	25	0
Bruine Kiekendief	25	8
Porseleinhoen	18	0
Bontbekplevier	13	9
Kemphaan	20	0
Visdief	3.300	438
Snor	40	17
Rietzanger	990	416

Figuur 7a, b en c. Combinatiekaart van gebundelde territoria in Schuilenburg en Stoenckherne van soorten uit de zomertaling-, grutto- en veldleeuwerikgroep.

4.4 Vergelijking van de resultaten met eerdere karteringen

In deze paragraaf worden de resultaten uit 2012 voor een aantal soorten vergeleken met de gegevens van een aantal gebieden vanaf 2002. In bijlage 1 staan de aantalsreeksen uit de periode 2002-2012 weergegeven voor de volgende gebieden: Makkumer Noordwaard, Makkumer Südwaard, Piamer Geul, Piamer Koaiwaard, Warkumerbuitenwaard, Stoenckherne, Bocht fan Molkwar, Mokkebank, Murnzerklif en de Steile Bank (tabel 10 t/m 20). De beschrijvingen van aantalveranderingen zijn mede gebaseerd op het rapport "Broedvogels in Nederland in 2011" (Boele et al. 2013). In dit rapport staan de meest recente landelijke trends van broedvogels.

Niet van alle in bijlage 1 gepresenteerde gebieden zijn uit alle jaren in de periode 2002-2012 gegevens beschikbaar. Bovendien zijn (mogelijk) niet in alle jaren alle (facultatieve) bijzondere soorten zijn geteld. Daarom worden (tenzij anders aangegeven) alleen de reeksen gepresenteerd van de soorten waarvan uit alle jaren gegevens bekend zijn. Stoenckherne en de Piamer Koaiwaard werden in respectievelijk 2002 en 2004 eerder professioneel gekarteerd, en ook toen is te werk gegaan volgens dezelfde methode en werkwijze. Verschil met beide jaren is dat destijds alleen een selectie bijzondere en schaarsere broedvogels is geteld, inclusief de additionele, niet-verplichte soorten (BMP-B, van Dijk & Boele 2011). Voor de integrale kartering in 2012 is de lijst aangevuld met een aantal meer algemenere soorten.

Relevant effect op de vergelijkingen kan samenhangen met de 'factor waarnemersverschil', gebaseerd op het feitelijke gegeven dat tussen verschillende tellers waarnemingseffecten op kunnen treden. Dit kan van invloed zijn op het resultaat. Toeval speelt tevens mee bij de trefkans van meest incidentele, schaarse tot zeldzame en/of notoir nacht actieve (en tevens tamelijk onvoorspelbare) soorten (ongeacht het eventuele gebruik van een geluidsrecorder).

Bedacht moet worden dat aantalsveranderingen bij broedvogels niet het gevolg hoeven te zijn van omstandigheden in het natuurgebied zelf. Ook regionale, landelijke en mondiale effecten spelen een rol. Verder hangen bepaalde effecten op de vergelijking eventueel samen met beheeringrepen die, naast het reguliere beheer (zoals 's winters rietmaaien), in de periode 2004-2012 zijn gerealiseerd.

Watervogels

In 2008 vestigde zich een grondkolonie Aalscholvers op de Makkumer Noordwaard (36) en in 1999 was er een kolonie op de Warkumerbuitenwaard (13, bron: T. Kunst). Grondkolonies op zandplaten komen ook voor op bijvoorbeeld vogeleiland De Kreupel en op de Waddeneilanden. Daarnaast zijn er bijvoorbeeld op de Makkumerwaarden en Piamer Koaiwaard ook wilgenbossen die bezet kunnen raken. Een blijvende vestiging in de toekomst behoort dus tot de mogelijkheden.

Op de Makkumer Noordwaard is sinds lange tijd een kolonie Blauwe Reigers aanwezig. Sinds 2002 is het aantal licht afgenomen. Daarbij moet gezegd worden dat 2002 landelijk een topjaar was voor de soort, en de lagere aantallen in recente jaren (na 2005) te maken hebben met de koudere winters (Boele et al. 2013).

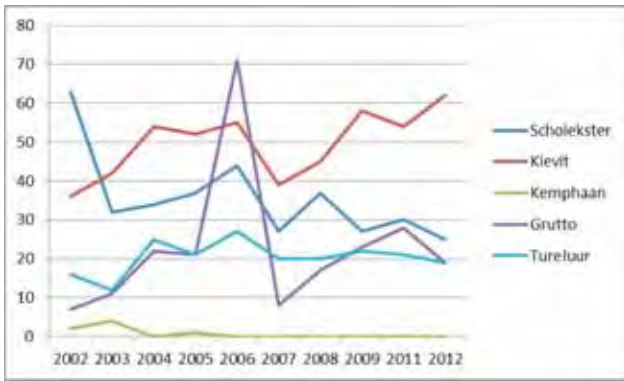
De Lepelaar ontbreekt als broedvogel langs de Friese IJsselmeerkust. Vestigingen zijn daarentegen niet uitgesloten, zo werd in 2000 een broedpaar vastgesteld op de Makkumer Noordwaard (bron: T. Kunst). Gedurende de jaren 90 werd Fryslân gekoloniseerd door de Grauwe Gans vanuit de laagveenmoerassen Alde Feanen, De Deelen en Rottige Meenthe. Op de Makkumer Noordwaard verschenen de eerste broedgevallen rond 1991, en in 1998 waren er naar schatting 20 paren aanwezig langs de Friese IJsselmeerkust. (Lensink et al. 2013). In de periode 2002 t/m 2012 is er in de meeste gebieden sprake van een toename van Grauwe Gans. Zoals ook naar voren komt uit de verspreidingskaarten van 2012 is het overgrote deel (nog steeds) aanwezig op de Makkumer Noordwaard. De ontwikkeling langs de IJsselmeerkust kan niet los gezien worden van de sterk toenemende landelijke trend.

De Krooneend heeft de afgelopen twee decennia een flinke groei meegemaakt in Nederland, van rond 15 paren omstreeks 1990, ca. 100 in 1998, naar een schatting van de landelijke populatie van 420-480 paren in 2011 (Boele et al. 2013). De driehoek Piamer Koaiwaard-Cornwerd-Afsluitdijk is het enige gebied in Fryslân waar de soort nu jaarlijks broedt, bovendien in groeiend aantal. De toename van Krooneend hangt zeer waarschijnlijk samen met de terugkeer en uitbreiding van waterplantvegetaties als Kranswieren, dankzij een waterkwaliteitsverbetering sinds het begin van de jaren 90 (<https://publicwiki.deltares.nl>, Boele et al. 2012).

Weidevogels

De voor weidevogels belangrijkste gebieden langs de IJsselmeerkust zijn de Warkumerbuiten- en binnenwaard. Daarnaast zijn vooral Schuilenburg en

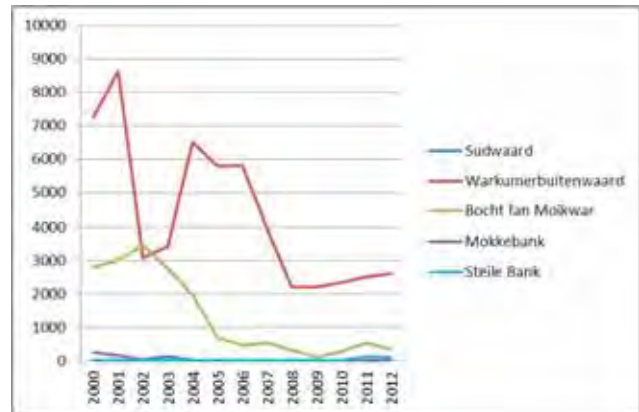

Figuur 8. Aantalsontwikkeling van Scholekster, Kievit, Kemphaan, Grutto en Tureluur in het WMF-proefvlak Warkumerbuitenwaard in de periode 2000-2012 (2010 is niet geteld).

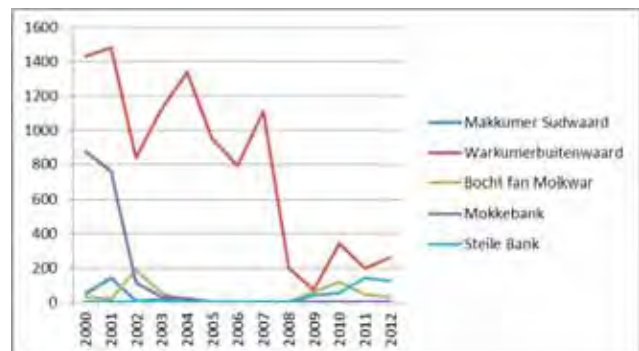
de Huitebuersterbûtenpolder ook van betekenis, met name voor Graspieper en Gele Kwikstaart. De Warkumerbuitenwaard wordt jaarlijks geïnventariseerd als proefvlak voor het Weidevogelmeetnet Friesland (WMF), van de andere gebieden zijn geen aantalsreeksen beschikbaar voor een vergelijking vanaf 2002. In figuur 8 staat de aantalsontwikkeling binnen dit proefvlak voor vijf soorten weidevogels in de periode 2002 t/m 2012. Scholekster laat een duidelijke afname zien terwijl de Kievit toe is genomen. De laatste Kemphennen waren aanwezig in 2002 (2), 2003 (4) en 2005 (1). De soort broedt nog wel (mogelijk jaarlijks) in de naastgelegen Warkumerbinnenwaard. De landelijke populatie van Kemphaan kwam in 2011 op 18 territoria, waarvan 6 in Fryslân. De ontwikkeling van Grutto vertoont grote schommelingen, over de gehele periode is er een licht stijgende lijn. De aantallen van Tureluur zijn stabiel te noemen. De trends van Scholekster en Tureluur komen overeen met de Friese trends zoals vastgesteld binnen het WMF. De Scholekster is sterk afgenomen in Fryslân, terwijl Tureluur over de laatste 10 jaren op een stabiel niveau zit. Zowel Kievit als Grutto vertonen binnen het WMF een matige jaarlijkse afname. (Postma & Jager 2013). De populaties weidevogels op de Warkumerbuiten- en binnenwaard staan in sterke samenhang met elkaar. Deze gebieden worden in het winterseizoen druk bezocht door ganzen. De dichtheden aan weidevogels in beide gebieden, en de toename van Kievit op de Buitenwaard, duiden er op dat overwinterende ganzen en weidevogels hier goed samen kunnen gaan.

Plevieren / kluut / meeuwen / sterns

Voor deze soorten vormen de zandplaten en schelpenbanken langs de IJsselmeerkust belangrijk (potentieel) broedhabitat.

Figuur 9. Aantalsontwikkeling van Kokmeeuw langs de Friese IJsselmeerkust in de periode 2000-2012.

Figuur 10. Aantalsontwikkeling van Visdief langs de Friese IJsselmeerkust in de periode 2000-2012.

De pioniersoorten Kleine Plevier, Bontbekplevier en Kluut zijn jaarlijks in wisselende aantallen aanwezig op de Warkumerbuitenwaard. Ook op het eilandje op de Steile Bank was een kolonie Kluten aanwezig. Het nieuw aangelegde eilandje op het noordelijk deel van de Makkumer Sudwaard werd na de aanleg in 2000 een aantal jaren bezet door de drie soorten. Momenteel is dit eilandje niet meer geschikt (verruiging). In 2002 en 2003 broedde de Kluut nog bij de Mokkebank. De alhier aanwezige zandplaten zijn momenteel ongeschikt, bij hogere waterstanden raken ze snel overspoeld.

In de jaren 90 zijn op de Bocht fan Molkwar zandplaten opgespoten. Vanaf 1997 zijn hier kolonies van Kokmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw en Visdief ontstaan. De Kleine Mantelmeeuw neemt op de Bocht fan Molkwar duidelijk toe in aantal. De Zilvermeeuw alhier laat een wat stabielere verloop zien. Op de Bocht fan Molkwar was de kolonie Kokmeeuwen het grootst in 2002, daarna was er een forse afname (zie figuur 8). In de jaren 2006-2012 blijven de aantallen redelijk stabiel op een veel lager niveau (met een dieptepunt in 2009).

Op de Warkumerbuitenwaard zijn Kokmeeuw en

Visdief sterk afgenomen vanaf 2007 (zie figuur 8 en 9). Het is onduidelijk wanneer de kolonie Kokmeeuw en Visdief op de Steile Bank is ontstaan, Visdief was in ieder geval vanaf 2009 aanwezig.

De zandplaten van de Mokkebank werden tot en met 2003 nog door Kokmeeuwen bezet en tot in 2004 door Visdief. Net als bij Kluut geldt dat deze platen momenteel ongeschikt zijn. Dit geldt ook voor het aangelegde eilandje op de Makkumer Súdwaard, waar tot en met 2006 nog Visdieven broedden.

De afname van Kokmeeuw en Visdief langs de Friese IJsselmeerkust hangt waarschijnlijk voor een belangrijk deel samen met een toename op het vogeleiland De Kreupel, 8 kilometer ten oosten van Medenblik. De aanleg van dit gebied vond plaats tussen 2002 en 2004. Sindsdien is de kolonie Kokmeeuw daar toegenomen tot 10.593 paren in 2011 (Boele et al. 2013). Ook de Visdief vestigde zich daar, met een maximum van 7.045 paren in 2010 (Boele et al. 2013).

De zandplaten op de Bocht fan Molkwar zijn in februari 2009 opgeschoond. Bij Kleine Mantelmeeuw is te zien dat het aantal direct daarna fors toenam, de Visdief was in dat jaar ook weer aanwezig na niet gebroed te hebben in de jaren 2005 t/m 2008.

Moeras- en rietlandvogels

Het aantal Roerdampen op de Makkumerwaarden en Piamer Koaiwaard blijft vrij stabiel met steeds 3-4 paren in de periode 2002 t/m 2012. Verheugend is het territorium op de Bocht fan Molkwar in 2012. Ondanks dat de Mokkebank geschikt lijkt als broedhabitat is de soort hier afwezig.

De Bruine Kiekendief is fors afgenomen. Ook landelijk is de trend afnemend. Veranderingen in de nesthabitat (verlanding en verdroging moeras) en in het foerageergebied (afgenomen voedselbeschikbaarheid in omliggend cultuurland) zijn factoren die hier een rol bij kunnen spelen (van Bruggen et al. 2010). Of dit ook van toepassing is voor de IJsselmeerkust is onduidelijk.

In 2012 werden geen territoria van Porseleinhoen geteld. De soort kent (landelijk) echter behoorlijke aantalsfluctuaties. Op de Makkumerwaarden zijn vanaf 2002 in sommige jaren wel territoria vastgesteld, met in het topjaar 2005 13 territoria op de Noordwaard.

Alhoewel de trend van Snor door ontbrekende teljaren niet compleet duidelijk wordt, is er op de Makkumerwaarden en Piamer Koaiwaard vanaf 2002 mogelijk een (lichte) afname. Rietzanger lijkt af te nemen op de Piamer Koaiwaard, Stoenckherne, Bocht fan Molkwar en Mokkebank. Hier kan echter

ook sprake zijn van waarnemersverschillen. Daarnaast kunnen veranderingen in het habitat (areaal gemaaid riet) hier een rol gespeeld hebben. Op de Makkumerwaarden fluctueren de aantallen, maar over het geheel blijft het aantal Rietzangers hier redelijk stabiel.

Over geheel Nederland is de trend van Baardman negatief, versterkt door de invloed van de relatief koude winters met sneeuwval in de afgelopen jaren. Ook langs de IJsselmeerkust is vanaf 2005 een behoorlijke afname vastgesteld. De afname is het meest opvallend op de Piamer Koaiwaard, Stoenckherne, Bocht fan Molkwar en Mokkebank.

Vogels van struwelen, opslag en (jong) bos

Vergeleken met 2004 is de Sprinkhaanzanger duidelijk toegenomen op de Piamer Koaiwaard, daarnaast verschenen hier Boompieper, Braamsluiper, Grasmus, Groenling en Putter. De successie van het wilgenbos en de overgangszone naar rietland en schraal grasland op het zuidelijk deel van de Piamer Koaiwaard hebben waarschijnlijk de toename van deze soorten in de hand gewerkt.

4.5 Soortbesprekingen

De soortbespreking hierna behandelt overwegend schaarse en zeldzame Rode lijst (meet,- doel,- en/of Natura-2000) soorten, waarbij de nadruk ligt op het beheer, biotoopgebruik, aantalverloop of andere specifieke aspecten. Eventuele opmerkingen over aantallen en trends zijn gebaseerd op de indexen van de Sovon-database. De vermelde territoria slaan op het gehele gekarteerde gebied, dus zowel de deelgebieden van IFG als die van SBB in IJsselmeerkust. Noot: bij de opgegeven territoriumaantallen van broedvogels (veelal weidevogels) in Warkumerbinnenwaard en Huitebuersterbûtenpolder moet rekening gehouden worden met het feit, dat deze alleen zijn gerelateerd aan de gekarteerde percelen die eigendom zijn van It Fryske Gea en niet aan het daartussen of ernaast gelegen particuliere grasland. Vanuit de lucht gezien bestaan beide gebieden, zonder onderscheid tussen de eigendomsgrenzen, in feite uit een groter aaneengesloten graslandgebied en ligt het aantal weidevogels er ook hoger.

ROERDOMP, 4 territoria

Van deze belangrijke Natura 2000 en Rode lijst soort werden in totaal 4 territoria vastgesteld. Op de Makkumer Noord- (2) en Súdwaard (1) is de soort vrijwel jaarlijks aanwezig. Op de Bocht fan Molkwar werd bovendien een nieuw territorium vastgesteld in een overjarig rietperceel aan de noordkant van het gebied.

GRAUWE GANS, 296 territoria

De Grauwe Gans werd als broedvogel genoteerd in vrijwel alle gekarteerde deelgebieden. Opvallend is dat het overgrote deel aanwezig was op de Makkumer Noordwaard. Het opgegeven aantal van 203 broedparen is gebaseerd op de gevonden nesten tijdens het onschadelijk maken van eieren in begin april 2012. Ook op de Bocht fan Molkwar zijn nesten onklaar gemaakt. Op het eilandje bij de Steile Bank waren waarschijnlijk ook enkele nesten aanwezig. De telling ging hier echter te laat van start om een betrouwbare schatting te maken.

WINTERTALING, 2 territoria

In Schuilenburg hield zich een paartje Wintertalingen op in het midden van het gebied. Op 14 mei gedroeg het mannetje zich hier alert en waakzaam in een smal kronkelslootje. Daarnaast een territorium bij de Piamer Koaiwaard.

ZOMERTALING, 6 territoria

Zowel in de Warkumerbuiten als -binnenwaard zijn twee broedverdachte paren aangetroffen. De territoria in de binnenwaard zijn opgetekend aan de hand van 'knorrende', nerveus om de waarnemer heen vliegende mannetjes. Waarschijnlijk zaten er op dat moment in de buurt vrouwtjes op het nest. Op 14 juni schoot plots een vrouwtje geschrokken op vanuit het riet in een slootje en begon eveneens in een boog om de waarnemer heen te vliegen. De vogel dook even later een stukje verderop weer terug in de sloot; vermoedelijk waren er jongen in de buurt. In de Piamer Geul (en plasje in Koaiwaard) waren bovendien nog twee territoria aanwezig, genoteerd op basis van waarnemingen van enkele mannetjes.

SLOBEEND, 14 territoria

In Warkumerbinnenwaard zijn zes territoria van de Slobeend vastgesteld op basis van zichtwaarnemingen van paren (2^e bezoek 20 april), territoriumvluchten van meerdere elkaar nazittende mannetjes (2^e bezoek en 3^e ronde 9 mei) en waakzame, nestaanduidende mannetjes (3^e bezoek, 4^e bezoek 29 mei en 5^e bezoek 14 juni). Op 9 mei werd langs de looproute toevallig een nest ontdekt nabij de slootkant, in een hoopje door iets hoger gras omgroeide plantenresten. Op 29 mei vloog aan de zuidoostkant een vrouwtje van het nest, dat halverwege de bekading in het (terplekke wat langere gras) tussen een groepje akkerdistels lag. In de nestkuil lagen twee eieren; de ondergrond van het nest was nog volledig zwart en kaal en niet met dons aangekleed, zodat hier sprake was van een relatief laat legselbegin. Het legsel lag er niet meer bij het 5e bezoek en is vermoedelijk ver-

loren gegaan. Verder waren in de Piamer Geul vier, op de Warkumerbuitenwaard drie territoria en in de Bocht fan Molkwar één territorium aanwezig.

KROONEEND, 12 territoria

In 2005 werd voor het eerst met zekerheid het broeden van 2 paren vastgesteld op de Makkumer Súdwaard. In 2012 waren op het noordelijk deel van de Súdwaard (natuurontwikkeling) en de aangrenzende Piamer Geul in totaal 12 territoria aanwezig. Deels werden alleen solitaire mannetjes gezien. Op 12 juni werd een vrouwtje met 9 kleine pullen gezien op het IJsselmeer aan de westkant van de Piamer Koaiwaard. Het is goed mogelijk dat er op de Makkumer Noordwaard meerdere territoria zijn gemist (zie ook paragraaf 4.1). Ook 's winters zijn de aantallen van Krooneend opvallend toegenomen in het gebied, met bijvoorbeeld op 23 september 2012 minimaal 150 exemplaren tussen de Makkumer Noordwaard en de afsluitdijk (www.lauwersmeer.com).

BRUINE KIEKENDIEF, 8 territoria

Bolwerk is de Makkumer Noordwaard met 5 territoria. Daarbuiten was op de Súdwaard, Piamer Koaiwaard en Bocht fan Molkwar steeds 1 territorium aanwezig. De soort is sinds 2000-2002 meer dan gehalveerd langs de Friese IJsselmeerkust (2000: 21; 2002: 20). Landelijk gezien was er in de periode 2000-2009 een matige afname van Bruine Kiekendief. Deze afname is ook elders in Fryslân merkbaar geweest, bijvoorbeeld in de Alde Feanen met 17 territoria in 2002 naar 8 in 2010. (van Bruggen et al. 2010).

BONTBEKPLEVIER, 12 territoria

Deze Rode lijstsoort is jaarlijks aanwezig op de Warkumerwaarden. Op de binnenwaard werd de soort vastgesteld op kale, opgedroogde modderige plaatsen rond poeltjes en plasdras. De drie territoria van de grondbroeder lagen hier verdeeld over twee percelen noordwestelijk van het uitkijkplateau aan het eind van de verharde weg. Bij alle paren is nestindicerend (alarm- en afleidings)gedrag vastgesteld.

KIEVIT, 178 territoria

In de Warkumerbinnenwaard was het ronduit indrukwekkend te zien hoe vele honderden baltsende en om territoria strijdende Kieviten in het luchtruim of aan de grond gehoor gaven aan het voorjaar. Zulke tafereelen vinden tegenwoordig nog maar weinig plaats. In Warkumerbinnenwaard wemelde het bij vlagen echter van de Kieviten. Daarom is het zinvol iets uitvoeriger te beschrijven hoe bij de inventarisatie van de Kieviten (en ook bij de overige weidevo-

gels uiteraard) in Warkumerbinnenwaard te werk is gegaan: eerst werden vanaf de randen (onder meer vanaf het uitkijkplateau of vanaf hekken) zo goed en zo veel mogelijk onderscheidende waarnemingen op kaart ingetekend. Het gros van deze waarnemingen berustte op vogels (mannetjes en vrouwtjes) op nesten, of nestindicerende vogels in de nabijheid van de nestplaats. Vogels en nesten zijn daarbij samengetrokken. Door het korte door Brandganzen gemillimeterde gras, was dit vrij goed te doen. Deze waarnemingen werden aangevuld met waarnemingen van baltsende en/of territoriale vogels (buitelen vliedervlucht, nestkuildraaien, e.d.) en vogels (op de grond) met een duidelijke paar- en/of terreinbinding. Ook hierbij zijn mannetjes en vrouwtjes zo veel mogelijk samengetrokken tot paren. Overgebleven, manlijke individuen (waarvan het aannemelijk is dat hier tijdens de veldronden, mede gelet op de talrijke bezetting, meerdere ongepaarde mannetjes tussen zaten) zijn vervolgens apart genoteerd. Hierna ging de waarnemer vervolgens het veld in, om de 'interactie aan te gaan' met Kieviten en andere weidevogels die aan de buitenkant of achterin het gebied zaten en met de kijker vanaf de randen niet in voldoende mate waren te observeren. Daarbij werd in vlot tempo, maar tegelijkertijd scherp oplettend, langs de slootkant om de graslanden heen gelopen, terwijl onderweg op slagvaardige wijze notities werden gemaakt. Op enkele strategische plekken (achter hekpalen) werd vervolgens een paar keer gewacht tot de rust was weergekeerd en de meeste vogels hun posities weer hadden ingenomen. Door deze gecombineerde aanpak is al met al een betrouwbaar beeld verkregen van het aantal broedparen van de Kievit en van de andere soorten in het gebied.

KEMPHAAN, 1 territorium

Op 9 mei en 29 mei werd aan de zuidoostkant van Warkumerbinnenwaard een solitaire Kemphen gespot, waarbij het vrouwtje zich stiekem gedroeg. De eerste keer rende de vogel in gebukte houding enkele tientallen meters snel weg over de grond, waarna zij in een lage boog zwijgzaam wegvloog en op circa honderdvijftig meter zuidelijker in hetzelfde perceel neerstreek, waar ze het meteen weer op een nerveus lopen zette. De tweede keer, op 29 mei, vloog de Kemphen, slechts twintig á dertig meter van de waarnemer vandaan, op vanuit grasland met een plasdrasse slenk in de buurt. Ook deze vogel vloog laag boven de grond weg, ditmaal recht vooruit naar het belendende perceel, waar zij landde op ongeveer honderd meter. Kort daarop vloog de Kemphen in dezelfde richting terug, waarbij zij lichtjes de vleugels af liet hangen, om vervolgens in de slootwal

tussen hogere vegetatie weg te duiken. Het vrouwtje bleef daarna buiten zicht. Op 14 juni kwam het (naar alle waarschijnlijkheid zelfde) kemmaanvrouwtje op de waarnemer afvliegen, tot vlak boven het hoofd, waarbij zij af en toe een ingehouden 'staccato-achtig' 'k-wu~k-wuk~uk' liet horen. De vogels toonde zich duidelijk nerveus. Waarschijnlijk betrof het een vrouwtje met jongen in de nabijheid.

WATERSNIP, 2 territoria

De Watersnip werd, in beide gevallen met één territorium, als waarschijnlijke broedvogel vastgesteld in Schuilenburg en Warkumerbinnenwaard. In april en mei zijn hier territoriale mekkervluchten en kloktikkende vogels waargenomen. Dit veelal door mannetjes vertoonde gedrag heeft een territorium- en baltsfunctie (Cramp & Simmons 1983). Op 29 mei landde in Warkumerbinnenwaard een vogel al kloktikkend op een hekpaal in het meest noordwestelijke puntje van het graslandgebied. Vanaf medio mei begon het door de talrijke Brandganzen (die tot mei nog vrij massaal aanwezig waren) kort gehouden gras, vergezeld van honderden uitbundig roze tot paars bloeiende rietorchissen, plaatselijk in het gebied weer aardig op lengte te komen, wat qua nestgelegenheid gunstig is voor Watersnippen. In Schuilenburg hield de snip zich, tevens met hierboven omschreven gedrag, op aan de westkant van het gebied.

GRUTTO, 91 territoria

Het overgrote deel (83 paar) van de Grutto's zat in op de Warkumerbuiten- en -binnenwaard. Het gebied is van oudsher rijk aan Grutto's en tegenwoordig nog één van de laatste grotere bolwerken in Fryslân. De indruk tijdens het inventariseren was dat de meeste Grutto's (naar schatting op enkele tientallen paren na) pas vrij laat met eileg aanvingen. Daarbij bestond het sterke vermoeden overigens dat lang niet alle paren overgingen tot eileg. Het is moeilijk te zeggen hoe groot dit percentage was en wat de precieze redenen daarvoor waren. Bekend is in elk geval dat een substantieel deel van de Grutto's, onderweg naar broedgebied in het noorden, te kampen had met slechte voedselomstandigheden vanwege sterke droogte in Spanje en Portugal. Hierdoor kwamen deze vogels waarschijnlijk in slechte conditie aan in het begin van het voorjaar, wat het broeden vertraagd of zelfs ondermijnd heeft. Op 29 mei werden, tamelijk evenredig verdeeld over de IFG-percelen binnen de Warkumerbinnenwaard, in totaal 27 alarmerende ouderparen met jongen gespot. De kans op uitwisseling met (toch al zeer mobiel ingestelde) gruttopen met jongen van belendende (particuliere) percelen (en andersom) is zeer groot, zodat het

heel weinig zegt over de mate van broedsucces bij de hier in kaart gebrachte vogels.

TURELUUR, 69 territoria

Hoewel het zeker ook niet voor de wind gaat met de Tureluur, weet de steltloper zich vergeleken met andere afnemende soorten (Scholekster, Grutto) zich nog redelijk staande te houden. De (lange termijn) trend in het Sovon/WMF (Postma & Jager 2013) mondt bij deze soort al enige jaren uit in een stabiel aantalverloop. Van de onderzochte deelgebieden in IJsselmeerkust is de Tureluur (evenals andere steltlopers) vooral in de Warkumerbuiten- en -binnenwaard aangetroffen (61 territoria). De dichte bezetting van vooral de Kievit op deze graslanden speelt daarbij vast en zeker mee; de Tureluur broedt graag in gezelschap van Kieviten, doordat laatstgenoemde soort fel en vasthoudend is in het verjagen van binnendringende predatoren. Toevallig gevonden tureluurlegsels langs de looproute lagen erbij als kleine kievitsnests in afgeplatte kuiltjes, bescheiden bedekt met wat droog plantenmateriaal, waarbij de eieren iets boven de kale bodem uitstaken. Samen met de schutkleur van de eieren leek het alsof het verder onopvallende nest op geheel natuurlijke wijze verweven was met de grond eromheen, waardoor het nauwelijks opviel. (Dit gold overigens ook voor de nests van andere steltlopers, die links en rechts zijn opgemerkt in het gebied)

KOKMEEUW, 3.067 territoria

De Kokmeeuw was aanwezig met kolonies op de Warkumerbuiten- en binnenwaard (2600 + 10), de Bocht fan Molkwar (347) en op de Steile Bank (110). De aantallen zijn vastgesteld op basis van nestentellingen, aangevuld met waarnemingen van 'gemaakte paren'. Bij de Steile Bank werd vanaf de kant geteld. Op 12 mei werd het aantal hier geschat op 94 paren. Na afloop van het seizoen is dit aantal bijgesteld naar 110 paren op 17 mei, op basis van de resultaten van vliegtuigtellingen van Rijkswaterstaat (M. Roos).

GROTE MANTELMEEUW, 2 territoria

Op de Bocht fan Molkwar werden 2 broedparen vastgesteld van deze Rode Lijstsoort. Deze zeldzame soort is sinds de vestiging in Nederland in 1993 (van Beusekom et al. 2005) langzaam toegenomen naar ca. 50 paren in 2011(Boele et al. 2013).

VISDIEF, 441 territoria

Op de Warkumerbuitenwaard telde de kolonie 300 paren, daarnaast 125 paren op de Steile Bank, 13 op de Bocht fan Molkwar en 3 paar in de Warkumerbinnenwaard. De telling bij de Steile Bank leverde met

een schatting van 47 paren op 12 mei tot een flinke onderschatting. Na het seizoen is op basis van de vliegtuigtellingen van RWS het aantal bijgesteld tot 125 paren (17 mei, M. Roos).

KOEKOEK, 8 territoria

Vanwege de sterke bewegingsactiviteit (het dwars door gebieden pendelen) van Koekoeken, is goed gelot op onderscheidende waarnemingen van mannetjes en vrouwtjes. De verspreiding van de soort in de kustzone van het IJsselmeer hangt nauw samen met het voorkomen van grotere concentraties Rietzanger, Bosrietzanger en Kleine Karekiet in moeras- en rietlandbiotop. Deze soorten behoren tot de potentiële waardvogels van de Koekoek (Hellebrekers 2004).

VELDLEEUWERIK, 45 territoria

In de Warkumerbinnenwaard was de lucht regelmatig gevuld met onophoudelijk kwetterende Veldleeuweriken. Naast (vooral zoveel mogelijk tegelijkertijd langdurig) zingende vogels is notitie gemaakt van 'paarvluchten' vlak boven het gras en nestindicatief gedrag, zoals afleidingsgedrag en vogels met voer in de snavel voor de nestjongen. De Warkumerbinnenwaard is waarschijnlijk aantrekkelijk voor de Veldleeuwerik vanwege het zeer open en vrij schraal grasland, waar ruimschoots wordt voorzien in de voorkeurshabitat zoals kortere, heterogene vegetaties die dekking, nestplaats en voedsel (een scala aan ongewervelde prooien en zaden) bieden. Daarnaast is de rust in het gebied en het feit dat er geen machinale werkzaamheden plaatsvinden in de broedperiode, gunstig voor deze groundbroeder. De broedcyclus van de Veldleeuwerik omvat namelijk tezamen rond 50 dagen (Ottens et al 2003): a) de eieren (doorgaans 4 tot 5) komen uit na ca. 11 dagen, b) de jongen kruipen het nest uit na ca. 8 tot 10 dagen, c) na 18 dagen zijn de jongen vliegvlug en d) deze zijn na 30 dagen onafhankelijk van de oudivogels. In gangbaar intensief agrarisch gebied is deze tijdsduur niet of nauwelijks meer haalbaar. In extensief beheerde gebieden, zoals Warkumerbinnenwaard, hebben Veldleeuweriken een reële kans op goed broedsucces met meerdere vervollegsels. Dit is van levensbelang om voldoende jongen te kunnen reproduceren voor instandhouding van de populaties. Doorgaans komt dat neer op twee tot drie legsels per seizoen, maar in ideale omstandigheden kunnen vier tot vijf legsels voortgebracht worden.

GRASPIEPER, 39 territoria

In Schuilenburg zijn acht graspieperterritoria aangetroffen, egaal verspreid over het langgerekte en smalle gebied. De vogels bezetten hier randen langs

de slootjes en het spoor, of de overgang tussen hoge en lage bodemdelen met verschillende vegetatielengtes in het grasland. In Warkumerbinnenwaard was de Graspieper (zeker vergeleken met Veldleeuwerik) relatief schaars (15 paar), met de meeste territoria aan de zuidoostkant. In dit gebied zaten de Graspiepers vrijwel allemaal langs sloten, bermen en kaden, veelal bij hek- of afrasteringspalen (uitkijk- en zangposten) waar hier en daar ook hogere kruidenvegetaties groeiden. Waarschijnlijk nestelden de meeste vogels op de grond tussen dergelijke begroeiing, of andere structuurrijke bodemdelen in de onderwal en overgangen in het terrein. Verscheidene keren zijn alarmerende Graspiepers gespot die met voer voor de jongen wegdoeken op soortgelijke plaatsen. In de Huitebuersterbûtenpolder was de soort de talrijkste weidevogel met 13 territoria. De aantallen van de weidesteltlopers liggen hier vrij laag, het gebied scoort echter goed voor de weidezangvogels Graspieper en Gele Kwikstaart.

GELE KWIKSTAART, 31 territoria

De trendontwikkelingen in het Sovon/WMF van de Gele Kwikstaart laten de laatste jaren een opvallende vooruitgang zien (Postma & Jager 2013). Dat wil zeggen dat de soort in de al enige tijd bezette proefvlakken toename laat zien en als broedvogel steeds vaker opduikt in nieuwe (tel)gebieden. Deze areaaluitbreiding is vooral gerelateerd aan grasland, doordat de bezetting van de Gele Kwikstaart in akkerland over het algemeen al vrij behoorlijk was. Grotere aantallen of vestigingen gelden met name voor bloemrijkere reservaten, zoals (deels botanisch beheerd) halfnatuurlijk beek- of overstromingsgrasland. Maar ook in gangbaar boerenland, waar uitgesteld maai- of extensiverend randbeheer plaatsvindt, worden de laatste jaren vaker Gele Kwikstaarten aangetroffen. In de Huitebuersterbûtenpolder werden 6 territoria waargenomen, op plekken met een combinatie van kruidenrijk gras en reliëf in het landschap. Ook in Warkumerbinnenwaard komt de

soort aardig (met 14 paar) naar voren. De meeste territoria (8) zijn hier vastgesteld aan de zuidoostkant; waarschijnlijk omdat hier veel randstructuur (combinatie van veel bodemreliëf, hogere ruigten en korte vegetatie, plasdras en droge delen, etc) aanwezig was. Aan de westkant hield de vogels zich meest op langs slootranden. De Gele Kwikstaart houdt van dit structuurrijk grasland met mozaïekachtige vegetatiepatronen, afgewisseld door vrijwel onbegroeide plaatsen. Dit laatste aspect is van belang voor het zoeken naar voedsel, op of vanaf de grond. Opgaande kruiden(randen) en pollen e.d. zijn geschikt om tussen te nestelen en dienen tevens als zang- en uitkijkpost.

NACHTEGAAL, 2 territoria

De enige 2 territoria van deze Rode Lijstsoort werden vastgesteld op de Makkumer Noardwaard.

SNOR, 17 territoria

De hoofdmoot van de territoria van Snor zat op de Makkumer waarden en Piamer Koaiwaard, met hier in totaal 13 territoria. De soort komt vrijwel overal langs de IJsselmeerkust voor (in lage dichtheden) in de gebieden met goed ontwikkeld nat overjarig riet. De soort is dan ook gebonden aan (liefst grote areaal) waterriet met een goed ontwikkelde onderlaag van oud plantenmateriaal. Daarnaast moet het riet minimaal enkele jaren oud zijn; een optimale leeftijd is 8-10 jaar (van der Hut et al. 2008).

RIETZANGER, 419 territoria; Kleine Karekiet, 539 territoria

Samen met de kolonievogels Kokmeeuw en Visdief zijn de soorten Kleine Karekiet en Rietzanger het meest talrijk van de integraal gekarteerde soorten langs de Friese IJsselmeerkust. Over het algemeen is de Kleine Karekiet aanwezig in de nattere rietpercelen, terwijl de Rietzanger zich thuis voelt in verruigd (overjarig) rietland, afgewisseld met struweel. Beide soorten laten hoge dichtheden zien in de deelgebieden

Tabel 9. Dichtheden in aantal per hectare van Rietzanger en Kleine Karekiet in de gekarteerde deelgebieden langs de Friese IJsselmeerkust in 2012 (gegevens Oudemirdumerklif uit 2011). MN = Makkumer Noordwaard (255 ha) / MS = Makkumer Súdwaard (inclusief noordelijk deel natuurontwikkeling) (93 ha) / PK = Piamer Koaiwaard (107 ha) / PG = Piamer Geul (24 ha) / Wbu = Warkumerbuitenwaard (139,9 ha) / Wbi = Warkumerbinnenwaard (86,2 ha) / St = Stoenckherne (68,5 ha) / BM = Bocht fan Molkwar (26,7 ha) / Sc = Schuilenburg (16,5 ha) / Mb = Mokkebank (61 ha) / Mu = Murnzerklif (22,6 ha) / O = Oudemirdumerklif (21,7 ha) / Hbp = Huitenbuersterbûtenpolder (60 ha) / SB = Steile Bank (4,2 ha).

Soort	MN	MS	PK	PG	Wbu	Wbi	St	BM	Sc	Mb	Mu	O	Hbp	SB
Rietzanger	0,43	0,88	0,57	1,08	0	0,01	0,29	0,71	0,55	1,05	0,84	0,09	0,03	0,95
Kleine Karekiet	0,29	0,97	1,2	1,79	0	0,04	0,06	1,35	0,06	1,62	1,5	0,05	0,12	4,05

den met een groot areaal aan moeras (zie tabel 9). Op de Makkumerwaarden en de Piamer Koaiwaard / Geul was tweederde van het totale aantal Rietzangers aanwezig. Deze gebieden vormen samen met de Bocht fan Molkwar en de Mokkebank de belangrijkste broedgebieden. Opvallend is dat de aantallen van beide soorten in Stoenckherne erg mager zijn (zie ook tabel 16 in bijlage 1).

SPOTVOGEL, 8 territoria

Op de Makkumer Súdwaard, Stoenckherne en de Mokkebank werd steeds 1 territorium vastgesteld. Aan de zuidkant van het wilgenbos op de Piamer Koaiwaard zaten maar liefst 5 zingende vogels, waaronder 4 uitsluitende waarnemingen op 26 mei.

KNEU, 20 territoria

Landelijk laat deze zadeneter sinds 1990 een matige afname zien. Het voorkomen van de soort is indicatief voor zeer kruidenrijke terreinen met hier en daar struikjes. Zo werden in de Warkumerbinnenwaard op dergelijke plekken drie paar geteld in randen met weelderige rietruigte- en distelopslag, waartussen vermoedelijk genesteld werd. In Schuilenburg waren 3 territoria aanwezig in met rietruigte vergroeide braamstruikjes langs het water. Op het Oudemirdumerklif zijn in 2011 maar liefst 7 territoria vastgesteld.

5. Korte evaluatie

De informatie over broedvogels die is verzameld levert nuttige informatie op over de terreinomstandigheden en mogelijkheden voor broedvogels. De natuurorganisaties, die bepaalde beheerdoelen nastreven, kunnen met deze informatie hun beleid en beheer beter sturen. In dit hoofdstuk volgen in het kort een aantal conclusies en aanbevelingen ten aanzien van verschillende soortgroepen broedvogels. Daarnaast wordt ingegaan op de Natura 2000 doelstellingen en tot slot de effecten en mogelijkheden van herstelmaatregelen.

5.1 Evaluatie per soortgroep

Watervogels

De verbetering van de waterkwaliteit in het IJsselmeer heeft voor een toename van waterplantvegetaties als Kranswieren gezorgd, wat in verband lijkt te staan met de recente succesvolle toename van de Krooneend op de Makkumerwaarden en Piemer Koaiwaard. Grauwe Ganzen zijn net als in de rest van het land fors toegenomen langs de IJsselmeerkust, de kern zit hier op de Makkumer Noordwaard. De komende jaren zullen moeten uitwijzen wat de invloed is van de legselbeperkende maatregelen bij de soort.

Weidevogels

De Warkumerbuiten- en binnenwaard zijn van groot regionaal belang voor weidevogels. Daarbij is een adequaat weidevogelbeheer in samenhang met het omringende particuliere grasland van groot belang voor het behouden van de weidevogelpopulaties. Op kleinere schaal geldt voor de Huitebuersterbütenspolder hetzelfde. De Warkumerbinnenwaard wordt gedurende de herfst, winter en voorjaar druk bezocht door (Brand-)ganzen. Gelet op de dichtheden aan weidevogels lijkt weidevogel- en ganzenbeheer hier prima kan samengaan, wat ook in lijn is met de conclusies uit een pilotstudie naar de interacties tussen broedende weidevogels en ganzen (Kleijn & Bos 2010).

Plevieren / kluut / meeuwen / sterns

Alhoewel er flinke afnames zijn vastgesteld, en waarschijnlijke verplaatsingen naar het in 2002-2004 nieuw aangelegde vogeleiland De Kreupel, is de Friese IJsselmeerkust nog steeds van groot belang voor deze soorten. Op de Warkumerbuitenwaard broeden jaarlijks Kluut, Kleine Plevier, Bontbekplevier, Kokmeeuw en Visdief. Dankzij plagwerkzaamheden

in 2009 op de Bocht fan Molkwar blijven de zandplaten geschikt broedhabitat. Het voorkomen alhier van de kleinere kolonies van Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw, en het broeden van de zeldzame Grote Mantelmeeuw, is voor binnenlandse begrippen vrij uniek te noemen. Het kleine eilandje op de Steile Bank is ook geschikt gebleken voor Kluut, Kokmeeuw en Visdief. De zandplaten bij de Mokebank en het eilandje in de natuurontwikkeling van de Makkumer Súdwaard zijn momenteel ongeschikt broedhabitat voor bovengenoemde soorten.

Moeras- en rietlandvogels

Rietzanger en Kleine Karekiet zijn zeer algemene broedvogels in de moeras- en rietlanden langs de Friese IJsselmeerkust. Ook voor de kritische moerasvogels Roerdomp, Bruine Kiekendief, Snor en Baardman is het gebied van groot belang. Waterral komt relatief weinig voor in het gebied. Deze veeleisende moerasvogels zijn over het algemeen gebaat bij veel overjarig nat riet en uitgebreide zeggenformaties. De resultaten wijzen er op dat deze soorten of stabiel zijn gebleven of (licht) zijn afgenomen in aantal. Om de kritische soorten te behouden en te laten toenemen is het belangrijk dat er een groot aanbod is van dergelijke vegetatietypen.

Om specifieke, sterk van overjarig riet afhankelijke vogels een impuls te geven is het noodzakelijk om het areaal van deze moerashabitat te vergroten of verbeteren. Dergelijke soorten zijn (naast éénjarig riet) gebaat bij een beschikbaar areaal vanaf tenminste ongeveer 20-30% (liefst meer) oud riet (van der Winden et al. 2003). Het optimum qua percentage oud riet voor Baardman ligt op 60%, waarbij ook 's winters wordt voorzien in genoeg voedsel, zoals rietzaad (Beemster et al. 1999).

Vogels van struwelen, opslag en (jong) bos

Met name op de Makkumer Noordwaard en Piemer Koaiwaard bevinden zich aaneengesloten stukken wilgenbos en worden rietlanden afgewisseld met opgaand struweel. Met het oog op de Natura 2000 doelstellingen ligt een areaalvergroting van het bos niet voor de hand. Toch geven de bestaande percelen een waardevolle toevoeging aan de verscheidenheid van broedvogels langs de IJsselmeerkust. Zo bevat het wilgenbos, en vooral de randzones hiervan, op de Piemer Koaiwaard een gevarieerde stand van (algemenere) broedvogels als Havik, Boompieper, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Spotvogel, Braamsluiper, Tuinflui-

ter, Zwartkop en Rietgors. Aanbevolen wordt om het beheer op basis van natuurlijke ontwikkeling en nu en dan ingrijpen aan te houden. Aandacht voor een natuurlijker en geleidelijke overgang van wilgenbos naar rietland, in combinatie met kruiden- en insectenrijke ruigte, kan leiden tot een nog geschikter habitat voor soorten als Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Rietzanger.

5.2 Natura 2000 doelstellingen

Aalscholver en Lepelaar kwamen in 2012 niet voor als broedvogel, alhoewel er van beide soorten in de afgelopen 15 jaren wel incidentele vestigingen zijn vastgesteld. De gebieden buiten de Friese IJsselmeerkust (Vogeleiland de Kreupel ten noorden van Andijk, De Ven bij Enkhuizen, De Vooroever bij Medemblik) zullen voor beide soorten in veel grotere mate bijdragen aan het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

De aantallen van Bontbekplevier op de Warkumberbuitenwaard dragen in belangrijke mate bij aan het behalen van de doelstelling. Samen met het broedgebied op De Kreupel kan de doelstelling mogelijk jaarlijks worden behaald.

Van de in Nederland met uitsterven bedreigde Kempfaan werd alleen net buiten de Natura 2000 begrenzing een territorium waargenomen. Een doelstelling van 20 paren is voor de nabije toekomst niet meer realistisch.

De aantallen van Visdief zijn in de afgelopen 10 jaren behoorlijk afgenomen langs de Friese IJsselmeerkust. De gebieden met kolonies (Warkumberbuitenwaard, Bocht fan Molkwar en Steile Bank) leveren nog steeds een belangrijke (regionale) bijdrage aan de doelstellingen, alhoewel De Kreupel in dit opzicht momenteel het belangrijkste gebied is.

Voor Roerdomp, Bruine Kiekendief, Porseleinhoen, Snor en Rietzanger vormen de moerasgebieden langs de Friese IJsselmeerkust het belangrijkste (potentiële) broedhabitat binnen het Natura 2000 gebied IJsselmeer. Het Porseleinhoen werd in 2012 niet vastgesteld. Maar in sommige jaren zijn op de Makkumerwaarden wel hogere aantallen aanwezig. Met 13 territoria op de Makkumer Noordwaard in 2005 wordt de doelstelling (gebaseerd op gunstige jaren) wel benaderd. Wat betreft de andere soorten worden de doelstellingen in 2012 ook niet behaald. De Makkumerwaarden en Piamer Koaiwaard vormen langs de Friese IJsselmeerkust de belangrijkste gebieden voor deze soorten. Daarbuiten zijn de gebieden

Stoenckherne, Bocht fan Molkwar, Mokkebank en Murnzerklif meest kansrijk. Roerdomp en Bruine Kiekendief waren als broedvogel aanwezig op de Bocht fan Molkwar, Snor had territoria in Stoenckherne, Mokkebank en Murnzerklif. De Rietzanger kwam in alle gebieden voor, maar in een aantal gebieden (Piamer Koaiwaard, Stoenckherne, Bocht fan Molkwar en Mokkebank) lijkt er sprake te zijn van een afname.

5.3 Herstelmaatregelen

Sinds de jaren 90 zijn er een aantal herstelmaatregelen uitgevoerd binnen de gebieden van It Fryske Gea. Deels waren deze maatregelen gericht op het creëren van broedhabitat voor pioniersoorten en kolonievogels (Bocht fan Molkwar, Makkumer Súdwaard). Op de Makkumer Noordwaard en Mokkebank waren bovendien nog projecten gericht op herstel van moeras, waarbij onder andere een betere voedselsituatie zou kunnen ontstaan voor een soort als Roerdomp.

Dankzij het opspuiten van een drietal eilandjes bij de Bocht fan Molkwar in eind jaren 90 ontstonden hier kolonies van Kokmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw en Visdief. De opschoning van deze eilandjes in 2009 heeft tot een opleving in aantallen geleid.

Het in 2000 gecreëerde eilandje in het noordelijk deel van de Makkumer Súdwaard werd bezet door Kluut, Kleine Plevier, Bontbekplevier, Kokmeeuw en Visdief. De laatste jaren wordt hier niet meer gebreed door deze soorten.

Het is lastig vast te stellen wat de invloed is geweest van de maatregelen op de Noordwaard en Mokkebank. Het heeft voor beide gebieden in ieder geval niet geleid tot een toename van de Roerdomp.

Voor plevieren, Kluut, meeuwen en Visdief liggen er mogelijkheden bij het nieuwe project 'de zachte zandmotor' op de kust voor de Warkumberbuitenwaard. Het is interessant wat de effecten van een natuurlijke kustaangroei zijn op de broedvogels. Ook elders langs de kust zijn er kansen. De vegetatiesuccessie op het eilandje in Steile Bank is in volle gang, en verwacht kan worden dat zonder ingrijpen (opschonen) de aantallen van Kluut, Kokmeeuw en Visdief hier binnen enkele jaren weer zullen afnemen. De zandplaten bij de Mokkebank liggen zo laag dat ze bij hoge waterstanden worden overspoeld. Ophoging van deze zandplaten kan er toe leiden dat deze weer geschikt worden als broedhabitat. Verder is het mogelijk om het eilandje op het noordelijk deel van

de Makkumer Súdwaard op te schonen zodat deze weer bezet kan raken. Een mogelijk toekomstige peilverhoging in het IJsselmeer zal dit soort maatregelen zelfs noodzakelijk maken om aan de doelstellingen tegemoet te kunnen komen.

Voor de moerasvogels liggen de beste kansen in het vergroten of verbeteren van het areaal aan overjarig (water-)riet, op bijvoorbeeld de Makkumerwaarden en Piamer Koaiwaard / Geul.

6. Samenvatting

In het voorjaar van 2012 vond een grootschalige broedvogelkartering plaats langs de Friese IJsselmeerkust, in opdracht van It Fryske Gea en Staatsbosbeheer, mede gefinancierd door Natuurmonumenten. Het geïnventariseerde gebied is grotendeels aangewezen als Natura 2000 gebied. De inventarisatie werd uitgevoerd door professionele medewerkers van Sovon Vogelonderzoek Nederland en door een groot aantal vrijwilligers. De totale oppervlakte beslaat 964,6 hectare (986,3 hectare inclusief het in 2011 getelde Oudemirdumerklif van Natuurmonumenten).

Van de in totaal tachtig vastgestelde broedvogelsoorten zijn er zevenenzestig integraal geteld. Hiervan staan twintig soorten (Roerdomp, Wintertaling, Zomertaling, Slobeend, Bontbekplevier, Kempphaan, Watersnip, Grutto, Tureluur, Grote Mantelmeeuw, Visdief, Koekoek, Veldleeuwerik, Graspieper, Gele Kwikstaart, Nachtegaal, Snor, Spotvogel, Ringmus en Kneu) op de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland.

Binnen de door IFG gehanteerde SNL-natuurbeheertypen zijn zeven meetsoorten vastgesteld. Voor het pakket (ofwel natuurbeheertype) 'moeras, gemaaid riet(land) en ruigteveld' zijn dat Waterral, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Snor, Rietzanger en Baardman. Voor het pakket 'hoog- en laagveenbos gaat het om Grote Bonte Specht en Blauwborst.

De verbetering van de waterkwaliteit in het IJsselmeer heeft waarschijnlijk de toename van Krooneend in de hand gespeeld. Grauwe Ganzen zijn fors toegenomen, met de kern op de Makkumer Noordwaard. De Warkumerbuiten- en binnenwaard zijn belangrijk broedgebied voor weidevogels, waarbij weidevogel- en ganzenbeheer prima kan samengaan. Bij met name Kokmeeuw en Visdief zijn flinke afnames vastgesteld, welke waarschijnlijk samenhangen met verplaatsingen naar het vogeleiland De Kreupel. De Friese IJsselmeerkust is echter nog steeds van groot belang voor plevieren, Kluut, meeuwen en Visdief.

Rietzanger en Kleine Karekiet zijn zeer algemene broedvogels en ook voor de kritische moerasvogels Roerdomp, Bruine Kiekendief, Snor en Baardman is het gebied van groot belang. Een aantal van deze soorten lijken stabiel of in aantal af te nemen in de periode 2002 t/m 2012.

Er zijn voor het Natura 2000 gebied IJsselmeer tien 'kwalificerende' soorten broedvogels omschreven. Aalscholver en Lepelaar kwamen in 2012 niet voor als broedvogel. De aantallen van Bontbekplevier dragen in belangrijke mate bij aan het behalen van de doelstelling. Van de zeldzame Kempphaan werd alleen net buiten de Natura 2000 begrenzing een territorium waargenomen. De aantallen van Visdief zijn in de afgelopen 10 jaren behoorlijk afgenomen, de aanwezige kolonies leveren nog steeds wel een belangrijke (regionale) bijdrage aan de doelstellingen. Voor Roerdomp, Bruine Kiekendief, Porseleinhoen, Snor en Rietzanger vormen de moerasgebieden langs de Friese IJsselmeerkust het belangrijkste (potentiële) broedhabitat binnen het Natura 2000 gebied. Porseleinhoen werd in 2012 niet vastgesteld, maar in sommige jaren zijn wel hogere aantallen aanwezig. Wat betreft de andere soorten worden de doelstellingen in 2012 niet behaald.

Dankzij het opspuiten van eilandjes bij de Bocht fan Molkwar in eind jaren 90, en een opschoning in 2009, zijn hier kolonies van meeuwen en Visdief aanwezig. Het in 2000 gecreëerde eilandje op de Makkumer Súdwaard werd bezet door Kluut, Kleine Plevier, Bontbekplevier, Kokmeeuw en Visdief. De laatste jaren wordt hier echter niet meer gebroed door deze soorten. Het is lastig vast te stellen wat de invloed is geweest van de moeras-herstelmaatregelen op de Makkumer Noordwaard en Mokkebank. Het heeft voor beide gebieden in ieder geval niet geleid tot een toename van de Roerdomp.

Voor plevieren, Kluut, meeuwen en Visdief liggen er een aantal mogelijkheden, zoals bij het nieuwe project 'de zachte zandmotor' bij de Warkumerbuitenwaard, en eventueel bij het opschonen van de eilandjes op de Makkumer Súdwaard en Steile Bank, en het ophogen van de zandplaten bij de Mokkebank. Voor de moerasvogels liggen de beste kansen in het vergroten of verbeteren van het areaal aan overjarig (water-)riet.

Mokkebank

7. Literatuur

- BEEMSTER N., VAN DIJK A.J., VAN TURNHOUT C. & HAGEMEIJER W. 1999. Het voorkomen van moerasvogels in relatie tot moeraskarakteristieken in Nederland. Een verkenning aan de hand van het Baardmannetje. SOVON-onderzoeksrapport 1999/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (RED.) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers BV, Baarn.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., VAN DIJK A.J., HUSTINGS F., VERGEER J.W., BALLERING L. & PLATE C.L. 2013. Broedvogels in Nederland in 2011. Sovon-rapport 2013/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN BRUGGEN J., VAN KLEUNEN A., VAN DEN BREMER L., HALLMANN C., SIERDSEMA H., VAN DER HUT R. & BEEMSTER N. 2011. Jaar van de Bruine Kiekendief 2010. Sovon-Informatierapport 2011/07. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- CRAMP S. & SIMMONS K.E.L. (EDS.) 1983. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Oxford University Press, Oxford.
- VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HELLEBREKERS A.W. 2003. Heeft de Koekoek overlevingskansen? A.W. Hellebrekers, Voorburg
- VAN DER HUT R.M.G., FOPPEN R., BEEMSTER N., ROODBERGEN M. & DEUZEMAN S. 2008. Ruimte voor riet- en moerasvogels in de noordelijke randmeren. Sturende factoren en beheermaatregelen voor kwalificerende moerasvogels. A&W-rapport 1108. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden. Sovon, Beek-Ubbergen.
- IT FRYSCHE GEA & ARCADIS HEIDEMIJ ADVIES 2000. Beheersplan Fryske Iselmarkust 2000-2025. It Fryske Gea, Olterterp.
- KLEEFSTRA R. 2002. Broedvogels van de Stoenkherne en het Warkumer Nijlân in 2002. Sovon-inventarisatierapport 2002/18, Beek-Ubbergen.
- KLEIJN D. & BOS D. 2010. Een pilotstudie naar de interacties tussen broedende weidevogels en Brandganzen. De Levende Natuur (111): 64-67.
- LENSINK R., VAN DEN BERGH L.M.J. & VOSLAMBER B. 2013. De geschiedenis van de Grauwe Gans als Nederlandse broedvogel in de 20^e eeuw. Limosa (86): 1-11.
- VAN MANEN W. 2005. Valsstrikken en vingerwijzingen bij het inventariseren van broedvogels. Handleiding Soortgerichte Gebiedsinventarisaties Broedvogels.
- OTTENS H.J., WILLEMS F. & OOSTERHUIS R. 2003. M.M.V. KOKS B. & DE BOER P. Broedbiologische betekenis van agrarisch natuurbeheer voor Veldleeuweriken (*Alauda arvensis*). SOVON-onderzoeksrapport, 003/10 SOVON Vogelonderzoek Nederland Beek-Ubbergen.
- POSTMA J. & JAGER K. 2013. Weidevogelmeetnet Friesland, verslag 2012. Sovon-rapport 2013/37. Sovon, Nijmegen.
- STAATSBOSBEHEER 2011. Interne Kwaliteitsbeoordeling 2011, object: Nijlân. Staatsbosbeheer, versie 5.1, Driebergen.
- VAN DER WINDEN J., VAN DER HUT R.M.G., VAN HORSSEN P.W. & ANEMA L.S.A. 2003. Huidige omvang riet-oogst in Nederlandse moerassen en verbetering van rietbeheer voor moerasvogels. Rapport nr. 03-042. Bureau Waardenburg, Culemborg.

Bijlagen

Bijlage 1. Gegevens broedvogels gebieden 2002 t/m 2012

Bijlage 2. Soortverspreidingskaarten

Bijlage 1. Gegevens broedvogels gebieden 2002 t/m 2012

Tabel 10: Makkumer Noordwaard, proefvlaknr. 1999, IFG, type B (niet in alle jaren op alle facultatieve soorten onderzocht, jaar 2010 geen gegevens bekend), door vrijwilligers.

Soorten	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012
Aalscholver	0	0	0	0	0	0	36	0	0	0
Roerdomp	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2
Blauwe Reiger	169	109	126	120	121	103	107	115	99	91
Knobbelzwaan	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Grauwe Gans	60	32	65	86	42	21	76	53	280	203
Nijlgans	3	0	0	3	0	3	1	0	0	0
Bergeend	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Krakeend	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Bruine Kiekendief	10	6	5	5	4	4	4	3	6	5
Blauwe Kiekendief	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Havik	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1
Buizerd	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Waterral	2	2	3	1	0	4	7	5	6	5
Porseleinhoen	0	4	0	13	1	5	0	2	0	0
Kleine Plevier	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nachttegaal	0	1	2	1	0	0	1	2	2	2
Blauwborst	22	27	24	16	17	18	16	16	20	17
Sprinkhaanzanger	8	8	9	9	7	6	5	9	6	5
Snor	8	9	9	8	6	5	2	3	7	6
Rietzanger	250	87	135	151	50	124	91	134	141	110
Baardman	18	17	16	6	4	6	6	9	14	10
Wielewaal	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Putter	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kneu	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kleine Barmsijs	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabel 11: Makkumer Súdwaard, proefvlaknr. 2000, IFG, type B (niet in alle jaren op alle facultatieve soorten onderzocht, jaren 2007, 2010 en 2011 geen gegevens bekend), door vrijwilligers.

Soorten	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2009	2012
Roerdomp	1	1	1	1	2	1	2	1
Grauwe Gans	6	12	12	14	19	30	35	19
Canadese Gans	1	1	1	1	2	2	1	0
Nijlgans	1	3	3	2	3	1	0	1
Bergeend	1	2	2	0	0	0	0	0
Krakeend	0	0	0	0	3	0	1	1
Krooneend	0	0	0	1	0	1	0	0
Bruine Kiekendief	1	1	1	1	1	1	1	0
Waterral	4	3	5	5	5	7	4	3
Porseleinhoen	1	0	0	0	1	0	0	0
Blauwborst	4	12	14	11	9	8	6	6
Sprinkhaanzanger	0	0	1	2	0	1	0	1
Snor	3	8	5	6	4	5	3	3
Rietzanger	29	51	55	56	50	52	49	43
Baardman	9	12	14	5	8	13	14	4

Tabel 12: Makkumer Súdwaard natuurontwikkeling, proefvlaknr. 2843, IFG, type B (niet in alle jaren op alle B-soorten onderzocht, door vrijwilligers. ? = onduidelijk wel of niet geteld).

Soorten	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kluut	15	20	6	20	0	?	?	?	?	?	0
Kleine Plevier	5	3	2	1	0	?	?	?	?	?	0
Bontbekplevier	2	1	0	0	0	?	?	?	?	?	0
Kokmeeuw	39	120	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Visdief	48	140	6	15	19	0	0	0	0	0	0
Oeverwaluw	70	25	0	0	0	0	0	16	34	70	52

Tabel 13: Piamer Geul, proefvlaknr. 3182, IFG, type B (niet in alle jaren op alle facultatieve soorten onderzocht, alleen van jaren 2002, 2003, 2005 en 2012 gegevens bekend), 2002 t/m 2005 door vrijwilligers; 2012 professioneel.

Soorten	2002	2003	2005	2012
Roerdomp	1	1	0	0
Knobbelzwaan	0	0	0	1
Kolgans	0	0	0	2
Grauwe Gans	0	0	0	8
Canadese Gans	0	0	0	3
Bergeend	0	0	0	1
Krakeend	0	0	0	1
Wintertaling	1	0	0	0
Zomertaling	1	0	0	1
Slobeend	0	0	0	1
Krooneend	0	0	0	6
Tafeleend	0	0	0	3
Bruine Kiekendief	1	1	1	0
Scholekster	1	2	1	0
Blauwborst	3	10	6	3
Sprinkhaanzanger	1	0	1	0
Snor	1	1	2	0
Rietzanger	18	22	19	26
Baardman	7	9	4	2
Putter	0	0	0	1

Tabel 14: Piamer Koaiwaard, proefvlaknr. 2001, IFG, type B (niet in alle jaren op alle facultatieve soorten onderzocht, alleen van jaren 2002, 2004 en 2012 gegevens bekend), 2002 door vrijwilligers; 2004 (Feenstra 2004) en 2012 professioneel. N.g. = niet geteld, ? = onduidelijk wel of niet geteld.

Soort	2002	2004	2012
Fuut	n.g.	8	5
Roerdomp	1	1	0
Knobbelzwaan	1	3	2
Grauwe Gans	1	2	6
Bergeend	?	2	2
Krakeend	?	4	2
Wintertaling	?	0	1
Zomertaling	?	1	1
Slobeend	?	1	3
Krooneend	?	0	2
Kuifeend	n.g.	0	4
Bruine Kiekendief	3	4	1
Havik	1	1	1
Waterral	0	1	0
Scholekster	0	0	1
Kievit	5	1	0
Boompieper	n.g.	0	2
Blauwborst	11	21	18
Sprinkhaanzanger	?	3	8
Snor	1	7	4
Rietzanger	87	125	61
Grote Karekiet	0	1	0
Braamsluiper	n.g.	0	5
Grasmus	n.g.	0	1
Baardman	13	34	2
Groenling	n.g.	0	1
Putter	0	0	2
Kneu	n.g.	2	0

Tabel 15: Warkumerbuitenwaard, proefvlaknr. 2107, IFG, type W (in jaar 2010 niet onderzocht). Enkele aantallen verschillen met tabellen 6 en 7 (proefvlaknummer 2107 bevat klein deel wat niet in beheer is bij IFG), door vrijwilligers.

Soorten	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012
Grauwe Gans	10	6	14	9	10	12	3	6	8	4
Canadese Gans	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Brandgans	1	0	0	0	2	6	3	3	0	4
Nijlgans	12	13	17	19	10	19	6	4	6	7
Bergeend	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Krakeend	9	17	24	26	31	62	29	33	15	19
Wilde Eend	14	19	15	14	12	19	8	10	7	12
Pijlstaart	0	0	1	2	1	0	2	0	0	0
Zomertaling	3	1	0	0	0	0	2	1	1	2
Slobeend	3	0	0	4	3	4	4	4	3	3
Kuifeend	23	13	15	17	19	28	19	22	19	23
Waterral	2	1	1	1	1	1	0	1	0	1
Meerkoet	21	20	20	21	18	21	24	22	28	29
Scholekster	63	32	34	37	44	27	37	27	30	25
Kluut	9	15	68	43	43	71	29	16	24	26
Kleine Plevier	4	5	3	3	3	3	2	1	2	3
Bontbekplevier	4	7	6	8	7	5	6	6	6	9
Kievit	36	42	54	52	55	39	45	58	54	62
Kemphaan	2	4	0	1	0	0	0	0	0	0
Grutto	7	11	22	21	71	8	17	23	28	19
Tureluur	16	12	25	21	27	20	20	22	21	19
Zwartkopmeeuw	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Kokmeeuw	2944	3405	6009	5525	5825	3960	2200	2200	2440	2600
Kleine Mantelmeeuw	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zilvermeeuw	2	0	1	1	1	2	1	0	0	1
Grote Mantelmeeuw	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0
Visdief	762	1122	1280	865	790	1112	200	70	180	300
Veldleeuwerik	1	0	0	1	2	1	0	2	0	2
Gele Kwikstaart	4	1	2	2	1	1	2	2	5	4

Tabel 16: Stoenckherne, proefvlaknr. 5228, SBB, 2002 type B, 2002 professioneel (Kleefstra 2002); 2011 en 2012 type A, door vrijwilliger. N.g. = niet geteld.

Soorten	2002	2011	2012	Soorten	2002	2011	2012
Fuut	10	3	2	Merel	n.g.	0	2
Knobbelzwaan	1	0	0	Sprinkhaanzanger	4	2	1
Grauwe Gans	0	3	2	Snor	1	0	1
Canadese Gans	1	0	0	Rietzanger	73	32	20
Nijlgans	1	0	0	Bosrietzanger	2	3	0
Bergeend	2	1	0	Kleine Karekiet	60	7	4
Krakeend	4	11	10	Spotvogel	2	3	1
Wilde Eend	n.g.	14	10	Braamsluiper	0	2	1
Slobeend	0	2	0	Grasmus	2	0	0
Kuifeend	1	6	0	Tuinfluit	n.g.	4	0
Bruine Kiekendief	2	0	0	Zwartkop	1	4	2
Havik	1	0	0	Tjiftjaf	n.g.	4	2
Fazant	n.g.	2	1	Fitis	n.g.	9	5
Waterral	1	2	1	Baardman	8	3	2
Meerkoet	n.g.	3	2	Pimpelmees	n.g.	0	1
Kievit	5	1	1	Koolmees	n.g.	4	3
Grutto	0	0	1	Gaai	0	1	1
Houtduif	n.g.	0	1	Zwarte Kraai	4	2	2
Koekoek	2	2	2	Vink	n.g.	4	6
Grote Bonte Specht	0	1	0	Groenling	0	3	1
Graspieper	0	2	2	Putter	2	3	0
Winterkoning	n.g.	0	2	Rietgors	32	12	8
Blauwborst	15	3	4				

Tabel 17: Bocht fan Molkwar, proefvlaknr. 1500, IFG, type B (niet in alle jaren op alle soorten onderzocht), alle jaren vrijwillig; 2012 deels professioneel. ? = gegevens niet bekend.

Soorten	2002	2003	2004	2005	2008	2009	2012
Roerdomp	0	0	0	0	0	0	1
Grauwe Gans	5	19	?	31	96	?	35
Canadese Gans	2	3	3	4	4	7	3
Brandgans	0	1	0	0	0	1	0
Nijlgans	11	13	10	12	7	6	1
Bergeend	2	3	0	0	0	?	1
Krakeend	8	5	6	6	1	0	5
Wintertaling	1	1	0	0	0	0	0
Zomertaling	2	2	0	0	0	0	0
Slobeend	3	3	0	3	0	0	1
Tafeleend	0	0	0	0	0	1	0
Bruine Kiekendief	1	1	0	0	0	0	1
Waterral	0	1	0	0	0	0	2
Scholekster	6	6	0	0	1	1	2
Kluut	2	1	2	1	1	2	1
Kievit	5	3	0	0	?	0	0
Kemphaan	1	1	0	0	0	0	0
Watersnip	1	1	0	0	0	0	0
Tureluur	6	2	0	0	?	4	1

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zwartkopmeeuw	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Dwergmeeuw	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Kokmeeuw	3486	2759	1953	710	466	525	320	95	265	545	347
Kleine Mantelmeeuw	25	17	18	22	33	34	23	92	103	92	157
Zilvermeeuw	51	33	52	50	22	48	27	42	29	55	67
Grote Mantelmeeuw	3	2	4	3	0	?	3	4	?	?	2
Visdief	190	53	4	0	0	0	0	58	120	45	13

	2002	2003	2012
Graspieper	1	0	1
Gele Kwikstaart	3	2	3
Blauwborst	5	4	10
Sprinkhaanzanger	0	2	1
Snor	0	1	0
Rietzanger	65	55	19
Kleine Karekiet	93	105	36
Baardman	30	25	1

Tabel 18: Mokkebank, proefvlaknr. 1499, IFG, type B (niet in alle jaren op alle facultatieve soorten onderzocht), 2002 en 2003 vrijwillig, 2012 professioneel.

Soorten	2002	2003	2012
Fuut	10	20	14
Roerdomp	0	0	0
Knobbelzwaan	0	0	1
Grauwe Gans	0	0	6
Nijlgans	1	1	1
Bergeend	3	2	1
Krakeend	3	3	4
Wintertaling	0	0	0
Wilde Eend	0	4	0
Pijlstaart	0	0	0
Zomertaling	3	3	0
Slobeend	1	1	0
Kuifeend	1	1	1
Bruine Kiekendief	1	1	0
Waterral	0	2	0
Porseleinhoen	2	0	0
Kluut	13	6	0
Kievit	3	0	0
Tureluur	3	1	0
Dwergmeeuw	1	0	0
Kokmeeuw	42	1	0
Visdief	115	28	0
Gele Kwikstaart	1	1	0
Blauwborst	4	5	4
Sprinkhaanzanger	2	4	8
Snor	1	1	2
Rietzanger	231	173	64
Kleine Karekiet	246	210	99
Braamsluiper	1	2	0
Grasmus	0	1	1
Baardman	17	21	7
Groenling	0	1	2
Putter	0	0	4
Kneu	1	1	4
Rietgors	104	98	36

Tabel 19: Murnzerklif, proefvlaknr. 3606, IFG, type A, vrijwillig.

Soorten	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Fuut	8	14	13	19	19	16	18	4	6
Wilde Eend	2	2	3	3	3	3	3	3	4
Bruine Kiekendief	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Fazant	3	2	2	3	2	1	1	1	0
Waterral	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Meerkoet	14	10	12	17	12	13	16	10	8
Holenduif	0	0	0	0	0	0	1	2	1
Houtduif	2	1	2	3	3	3	3	4	3
Koekoek	1	1	1	1	1	0	0	1	1
Grote Bonte Specht	0	0	0	0	1	0	1	0	1
Graspieper	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Witte Kwikstaart	0	1	1	1	1	0	0	0	1
Winterkoning	7	4	4	6	5	6	4	0	3
Heggenmus	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Blauwborst	1	0	1	2	0	1	0	0	2
Merel	4	3	3	4	5	3	3	3	3
Zanglijster	0	0	0	0	1	0	0	2	0
Sprinkhaanzanger	5	3	3	2	0	3	2	4	0
Snor	0	1	1	0	1	0	1	1	1
Rietzanger	60	37	33	28	24	32	27	29	19
Bosrietzanger	1	5	5	1	5	5	1	7	4
Kleine Karekiet	11	28	23	32	25	21	31	32	34
Braamsluiper	1	0	2	2	0	0	2	1	2
Grasmus	1	3	4	3	2	2	5	6	5
Tuinfluitier	5	5	4	4	3	4	3	4	2
Zwartkop	0	0	1	1	2	3	3	3	2
Tjiftjaf	3	0	1	1	1	3	2	3	3
Fitis	8	9	7	7	7	8	8	5	8
Baardman	5	2	3	5	5	8	5	1	2
Pimpelmees	2	2	1	1	0	2	2	0	1
Koolmees	3	2	2	2	3	3	3	3	1
Gaai	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Ringmus	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Vink	2	1	3	1	1	2	2	2	2
Groenling	0	0	0	0	0	1	1	0	2
Putter	0	2	1	2	1	1	2	1	2
Kneu	1	0	0	0	0	0	0	1	1
Rietgors	21	28	24	24	17	18	23	17	16

Tabel 20: Eilandje Steile Bank, kolonievogeldatabase, IFG, bron: vliegtuigtellingen RWS. ? = gegevens niet bekend.

Soorten	2009	2010	2011	2012
Kokmeeuw	?	?	120	110
Visdief	40	55	140	125

Bijlage 2. Soortverspreidingskaarten

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

